

ובחרת בחיים

הצעת דברי הפוסקים בענייני מקוואות

הרב חיים אמסלם

יו"ר תנועת עם שלם וקרן זרע ישראל, אב בית דין לגיור 'אהבת הגר' ומיוזמי הקמת בתי הדין של ארגון "גיור כהלכה". מחבר הספרים שו"ת מנחת חיים ב' חלקים, שמחת חיים על הש"ס, ובענייני גיור 'זרע ישראל', ושאר ספרים.

פעיה"ק ירושלים שלהי אדר שנת התש"פ
בא סימן שפ"ת אמת תכון לעד.

ב"ה ה' תשס"ח

כאמ"ל נש"ת בק' נכנס אבמחמ כתי"ם
מזלש ימיו של חכם פיוקן מל"ה חיל' ובק'
הש"ס ופוסקים חכם מ"ם אמל"ם של"ס
בתעבורה לשאלה איננו נכנס בתעבורה
שאל' אדם חק"ה. למי מתקלה בחוק מחמץ
מקצ"ם. ובפ"ט ית"ם אדם בתעבורה
אדם בתעבורה נכנסו בתעבורה
למי מתקלה. וקשה אדם אדם בתעבורה
יחמץ אדם בתעבורה. וקשה של"ס בתעבורה
אדם בתעבורה. וקשה אדם בתעבורה
למי אדם בתעבורה. וקשה אדם בתעבורה
אדם בתעבורה. וקשה אדם בתעבורה
אדם בתעבורה. וקשה אדם בתעבורה
אדם בתעבורה. וקשה אדם בתעבורה
אדם בתעבורה. וקשה אדם בתעבורה

בבית דין ובתורה באר"ם

ח"ב שלמה אברהם

הבהרה חשובה

להלכה

בזמנים כתיקונם חייב לטבול במקווה כשר למהדרין.
אבל אם נמנעה אפשרות זו כמו בזמן מגפת הקורונה שכל
המקוואות בעולם סגורים בהוראת השלטונות ומומחי
הבריאות, מפני הסכנה, ורואה אדם שאינו יכול לעמוד בזה.
העצה היא לטבול באופנים המובאים במסקנה, על מנת למעט
את האיסור, והמבין יבין.
אין כאן הוראת היתר גורפת אלא הוראת שעה בלבד,
ומענה הלכתי לצורכי העם המשוועים לפתרון.

© כל הזכויות שמורות למו"ל
הוצאת "קרי" זרע ישראל"
Ravamsellem@zera-israel.org
הערות תתקבלנה בברכה.

יוצא לאור ע"י קרי" זרע ישראל
לע"נ מזכה הרבנים הרב יוסף טולידאנו זצ"ל
והרבנית מסעודה בת חנה טולידאנו ז"ל

עריכה: אפרת שוקרון - 0548-141-889

מפתח העניינים

עמ' 5	הקדמת המחבר
עמ' 8	דברי פתיחה
עמ' 11	עשר נקודות חשובות שהפסק נסמך עליהן
עמ' 13	דברי הפוסקים בענייני מקוואות
עמ' 14	דין מים שאובין
עמ' 21	מים שאובין ומי ברזים והגדרתם
עמ' 24	שיעור ארבעים סאה אם הוא מן התורה
עמ' 27	מילואים בתוספת מרובה על העיקר
עמ' 44	אם אי אפשר בענין אחר וסמך על דין תורה אם יצא י"ח
עמ' 46	ספק ספיקא בדאורייתא
עמ' 48	סיום ומסקנה
עמ' 52	נספח א'
עמ' 54	נספח ב'
עמ' 56	הסכמת הרב מיכאל אברהם
עמ' 60	הסכמת הרב דוד שאול בוצ'קו

הקדמת המחבר

קונטרס זה כתבתיו והשלמתיו בימים אלו של שלהי אדר שנת התש"פ (ימי מגפת הקורונה לתקפ"ץ) אשר הוטל סגר מוחלט אין יוצא ואין בא השם יאמר לצרה דיה, ולא נצטרך לדברי הפסק הזה, אולם מכיון שרבים שואלים דבר ה' זו הלכה, והשעה היא שעת הדחק גדולה מאוד, אשר לא חווינו כמותה בעבר, הוצרכתי לעיין בספרי ראשונים ואחרונים, וזה מה שהעלתה מצודתי, ושמתי פני כחלמיש על מנת למצוא דרך סלולה להקל ולא להחמיר, כי המעכב בנות ישראל מקיום מצוות עונה במועדה, עווננו חמור! בעירובין (דף ס"ג ע"ב) דאמר ר' אבא בר פפא לא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה שנאמר (יהושע ה' יג) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' וכתוב ויאמר (לו) כי אני שר צבא ה' עתה באתי וגו' ופירש רש"י נענש יהושע להיות ערירי... והסביר רבינו חננאל, מפני שנתעצל ולא הקים את המשכן בו ביום, וכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן ישראל אסורים בתשמיש המיטה! מובן מדברי רבינו חננאל שכל מניעת תשמיש המיטה נקרא ביטול מפריה ורביה, בלי קשר אם יש להם כבר ילדים או לא! ובשבת (נ"ה ע"ב) על האמור בבני עלי (שמואל א ב כב) שהיו שוכבים את הנשים הצובאות פתח אוהל מועד, לא שכבסו ממש, אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים מתוך ששהו את קיניהן שלא הלכו אצל בעליהן מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבסו... שהיו מעכבים את הקרבן של הנשים, והיו שוהות שם ולא היו חוזרות לבעליהן, מעלה עליהם כאילו שכבסו שהיו מונעים אותם מפריה ורביה.

ואל השם אשים דיברתי, כי הוא ינחני בדרך אמת ולא נכשל בדבר השם זו הלכה, וכבר הקדמתי בראש הפסק, שפסק זה יהיה תקף רק אם יסכימו לו שלושה גדולי תורה מוכרים אחרי שלמדו ועיינו בדברים, ואין אני רשאי להימנע מלהביע דעתי קלה כמות שהיא, ומונע בר יקבוהו לאום (משלי יא כו), ואמרו חכמים (שבת ק"ד ע"א) "בשעת המכנסים פזר", ובשעה זו צריך לומר האמת כמות שהיא, מה גם שלא באתי כאן לחדש דבר שלא אמרוהו

גדולי עולם ובקיא תורה לפני. קראתי לו בשם ובחרת בחיים לרמוז שמי בקרבנו, ובעיקר להצביע על כך כי תורתנו היא תורת חיים, ודרכיה דרכי נועם (עיין במלות ט"ו ע"א) "וחי בהם אמר רחמנא" (יומא פ"ה ע"א) ואשמח להעלות והארות להשלמת התמונה.

כמובן אינני אומר קבלו דעתי ואינני כופה דעתי על איש, רק מציג את הדברים לפני לומדי תורה הישרים בלבבותם, "השומע ישמע והחדל יחדל" (יחזקאל ג כ"ג).

והאמת אומר כי שוחחתי בדבר עם גדולי תורה והוראה אשר הסכימו בעל פה לכל הדברים, ואף אמרו לי במפורש, כי לשואלים יורו, לטוב כל הגוף במה שיש בריכה או ג'קוזי או אמבטיה (שיש בה מ' סאה), כמו שהסברתי במסקנה, אולם לבוא בדברי הסכמה לעת עתה, מטעמים שונים לא יוכלו, לא מפני שהם חולקים על הדברים, ושהדברים אינם נכונים, אלא מפני אגרופה של קנאות השוררת ברחוב הרבני, כנגד כל מי שאינו מתיישר עם הקו הקיצוני והקנאי שלהם, ולמפורסמות אין צריך ראייה.

להלכה בזמנים כתקנם יש לטובל רק במקווה כשר, אבל אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ולא עומד בזה, העצה היעוצה היא לטובל באופנים שהצענו, על מנת למעט את האיסור ככל האפשר. אין כאן הוראת היתר גורפת אלא עצה למעט בעבירה ובאיסורים.

הנה ההיגיון אומר כשאין שום אפשרות אחרת מוטב לעבור על דרבנן מלעבור על דאורייתא, והדברים ארוכים, כי לפעמים מצינו שחכמים העמידו דבריהם אף במקום תורה, ועיין בשו"ע או"ח (סימן ש"ז ס"ה) דבמקום צורך הרבה מותר לשאול לנכרי ולעבור על שבות דרבנן ולא על איסור דאורייתא, ע"ש. ויש הרבה פרטים באחרונים, וראה בספר מעין אומר ח"ז (עמוד רס"ט סי' מ"ג) שמביא מרבו הגרע"י שעדיף לעבור איסור דרבנן מאיסור כרת, וע"ש בהערה שציין להנצי"ב בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' מ"ג) ובשו"ת יביע אומר ח"ו (חיו"ד סי' ג' אות ג') התלבט בכמה צדדים לשקול עש"ב.

וראה בספר מערכי לב מאת הרב זאב לב, מי שהיה בקשר תמידי עם הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל (עמוד ר"י) שכתב וז"ל יש מקרים שמותר לייעץ ליחיד לעבור על איסור דרבנן כדי שימנע לעבור על איסור דאורייתא,

ויש מקרים שזה מותר מטעם הדין ואולי כחובה ולא רק כעצה טובה, הרה"ג רבי שלמה זלמן אויערבך ז"ל הפציר בי לפני שנים להמציא סידור טכנולוגי במרכזיות טלפונית ישנות שימנע איסורי תורה כשמחייגים בטלפון. יש דברים הנוגעים לכלל ישראל או לציבור גדול הם בגדר מצוה דרבים ולכן יש לפעמים מקום להתיר איסורים מסויימים כדי למנוע שיעברו על איסורים חמורים שעלולים להביא לחילול השם יש גם מקום בתנאים מוגדרים ואחר שיקול הדעת לומר ליחיד חטא ותזכה את הרבים הבאנו דוגמאות במאמר זה, וכו' ע"ש. ברם הדבר צריך שיקול דעת של גדולי חכמי ישראל המתמצאים במצבים הנוגעים לציבור וגם שוקלים בצעדיהם השלכותיה של פסיקה זו לטווח ארוך, נראה לי שיש לפסוק כל מקרה לגופו של ענין ולא בהכללה.

וראה מה שכתב הגאון הרב יצחק עבאדי שליט"א מלייקווד ארה"ב בספרו שו"ת 'אור יצחק' בפתחה ליו"ד סימן ל"ג וזו לשונו "אמרת עד מתי אהיה מחריש, הלא מצווה גדולה לפרסם הלכה זו ולהציל הרבה מבני ובנות ישראל אשר המכשלה הזו תחת ידם. והשומע ישמע - והחדל יחדל, ואני את נפשי הצלתי. ואם ימצאו חן דברי בפני תופסי התורה ויושבי על מידין, ויסכימו לדברי, הרי זכות גדולה נפלה בחלקי, זכות גדולה לכלל ישראל". עד כאן ממה שכתב שם.

לענייננו כתבנו כבר שאנחנו מסייגים כי הדבר נאמר רק בדלית ברירה וכשאין שום אפשרות אחרת, או לעבור על איסור כרת או להתיר לו באופנים אלו.

ולכן לאחר לבטים רבים אני מגלה דעתי קלה כמות שהיא, למען תת בידי מורה ההוראה כלי עזר, לצרכי פסיקתו, וכיהודה ועוד לקרא (קידושין ו' ע"א) ומיני ומיניה יתקלס עילאה.

ע"ה חיים אמסלם

דברי פתיחה

דברי פתיחה יסודיים לכל הבא בשערי קונטרס ובחרת בחיים.

אקדים דברים נפלאים ויסודיים בכדי להסביר מה שמניעני תמיד לצלול במים אדירים אולי ואולי אמצא מזור לצרת בת עמי, אציגה נא מה שהאיר השם את עיני ומצאתי בספר דעת תורה לימודי מוסרי התורה מאת רבנו הגאון החסיד אור עולם מרן ירוחם הלוי ליוואוויץ זצוקללה"ה אשר לימד לרבים בישיבה הקדושה דמיר, נכתבו מפי השמועה והעלם על הכתב והוציאן להאיר לדורות עטרת ראשנו הגאון מוה"ר שמחה ויטל הלוי ליוואוויץ זצוק"ל בן הגאון המחבר. [מתוך דף פתח השער]

על פרשת כי תצא על הפסוק "ועשתה את ציפורניה" (דברים כ"א י"ב).

בגמ' קידושין דף מ' ע"א אמר ר' אלעאי הזקן אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, ילך למקום שאין מכירין אותו, וילבש שחורים ויתכסה שחורים, ויעשה כמו שלבו חפץ ואל יחלל שם שמים בפרהסיא. וברש"י שם ילבש שחורים שלא יראה עצמו בכבודו אולי ירך לבבו בכך, וגם אם יחטא אין אדם נותן לב לפי שאינו חשוב בעיניהם. ובתוס' חגיגה דף טז ע"א כתבו, ויעשה מה שלבו חפץ לגמרי, דמוטב לו לאדם שיעשה חפצו בסתר ולא בפרהסיא ע"ש נוראות, קא חזינן כאן עד כמה מחויב האדם להיות עוסק ביצר שבאופן אם היצר כבר תקפו כ"כ, עד כי אין יכול לו, אזי עוד ישתדל בשינוי מקום ושינוי בגדיו הנכבדים אולי בזה עוד יעלה להכניע ולהרך לבבו, ואם עד אלה לא יוכל לו, הנה יראה לכה"פ להקטין את העבירה בעשותה בסתר שלא יצא מזה לכה"פ חילול השם. לימוד נורא עד כמה התורה דואגת בעבור האדם.

אגיד לכם מעשה אשר נתוודע לי זה מלפני בערך שמונה שנים רב אחד בא לעיר המבורג, והתראה שם עם רופא אחד אשר אביו היה מקורב גדול להגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, והיה מונח אצל הרופא צרור מכתבים אשר כתב הגרי"ס זצ"ל אל אביו, ולקח אותם הרב הנ"ל והביאם אלינו לעבור עליהם ולראות מה בהם, כל המכתבים היה עסקם על דבר בנו של המקורב הנזכר, והבן היה בגיל ארבע עשרה או חמש עשרה שנים אשר סר מן הדרך, ונכנס

בבית ספר חפשי, ולא היה שם מקום לאכול כי אם טרפות, והנער הזה לא אכל כשרות, ועודד הגרי"ס זצ"ל את מקורבו הנ"ל שישגיח על הנער על מאכליו, ותמצית כל המכתבים נסתבבו בעיקר איך להרחיקו מאיסורי דאורייתא שלא יעבור לכה"פ כי אם על איסורי דרבנן, ועוד האריך שם כמה מכתבים ברוב עצות איך להצילו גם מאיסורי דרבנן חמורים ושישאר על איסורי דרבנן קלים ביחוד. נשתוממתי להתבונן על רוב חסדו ויראתו של הגרי"ס זצ"ל.

אצלנו בטבענו אנו זורקים אבן אחר הנופל, מתייאשים ומתרשלים בלי עשות כלום לעזר, והגרי"ס זצ"ל הנה לא נח ולא שקט והרבה להשים עצות איך לכה"פ להקטין איסוריו, היודע עניני ר' ישראל זצ"ל איך ירא ופחד נורא מאיסור כל דהוא דרבנן, יבין הנהגתו, יבין איך שהיו הדברים האלו לפניו, העניין של הצלת נפשות ממש, ומי כהקב"ה יודע ענשם של חטאים, ומי טוב וישר כה' כי על כן ודאי יורה חטאים בדרך יורה לחטאים גם לאשר העמיקו סרה, ולימדו לנו חז"ל גם בעתות צרה גם במצב הכי רע איך להשתמר לכה"פ מחילול השם, מצינו בחז"ל ברכות טו ע"ב כל הקורא קריאת שמע ומדקדק באותיותיה מצננין לו גיהנום, היודעים עומקה ונוראת מדת רתיחותה של גיהנום מבינים מה זאת ענין של מצננים לו גיהנום, ויבין כבר הנהגתו הגדולה של הגרי"ס זצ"ל להתעסק גם לאשר העמיקו סרה להקל מעליהם החטאים כשאין עצה למלטם כליל מן החטא להשגיח עליהם לכל הפחות כי יעשו חטאים יותר קלים תחת חטאים חמורים, והוא ענין הוראת פרשתנו שדאגה התורה בעד האדם אשר בין כך וכך כבר יעשה העבירה, אם כן מוטב שיאכל בשר תמותות שחוטות ואל יאכל בשר תמותות נבלות, נורא מאוד חסדי השי"ת.

הוראה זו שלמדנו היא יסוד וכלל שוה לכל נפש גם אברהם אבינו היה לו עסק עם היצה"ר תמיד, לא התעייף עינו מן היצר, ועל אורחותיו שם עין בכל מיני ערמוניות ותחבולות להילחם אתו אלא כי אברהם אבינו תמיד גבר וברח ממנו הרחק כמטחווי קשת, ואצלנו העסק עם היצר ישנם פעמים גם באופנים למדוד המצבים ולדעת מה הם שיגבור על היצר ומה הם שלכל הפחות יקל את החטאים עד כמה שאפשר אבל תמיד תמיד עליו להחזיק עשות עסק עם היצר לשפוט על מצבו ולשפוט על כחותיו אם יעמוד בנסיון מוטב, ואם ח"ו כבר נפל ברשתו, הנה לכל הפחות יצנן את החטאים.

היסוד הזה על האדם לידע ראשון לכל ידיעה, ולהשוות זה נגדו בכל עתותיו הלימוד הראשון לאדם מנעוריו עד יומו האחרון קודם כל להתלמד להיות מבין ויודע מצבו.

עד כאן ציטוט לשון ספר דעת תורה ללא שום שינוי.

לאור הדברים הנפלאים הנ"ל תובן מגמתנו בקונטרס הזה.

פסק זה יהיה תקף אם יסכימו לו שלושה גדולי תורה אחרי שלמדו ועיינו בדברים.

לבקשת רבים המבקשים לדעת בקצרה, על מה אדני הפסק שיוצג להלן, הוטבעו, הנני מציג את עשר הנקודות ללא המשא ומתן ההלכתי.

(א) דעת הרמב"ם ורוב הראשונים והשולחן ערוך, שארבעים סאה שאינם שאובים כלומר מי גשמים או מעיין או ים וכיוצא, שנצרכים לטהרה לטבילת הנדה, הוא מדרבנן. מדאורייתא מועילה הטבילה גם במים שאובים.

(ב) דעת הרבה פוסקים, שמים הבאים בזמנינו מהברזים לבתים, אינם בגדר מים שאובים וכך היו המקוואות בפועל, בהרבה המקומות בעולם, מאז שהעולם התפתח והותקנו ברזים בכל מקום.

(ג) דעת הרבה ראשונים, שמן התורה מספיק שכל הגוף יכנס ויכוסה במים, ובכל מים. ארבעים סאה זה שיעור שחכמים קבעו לאדם בעל גוף ממוצע.

(ד) בכללי הפסיקה וההלכה ידוע, שבמקרים כאלה ניתן לעשות "ספק ספיקא".

(ה) מי שעושה בשעת הדחק על פי דין תורה בלבד, ולא על פי דעת חכמים, אין בו עוון.

(ו) ראוי לחכמים להשתדל, שהעם יעשה עד כמה שניתן פחות איסורים מן התורה. אם כבר נאלץ, עדיף לעבור על "איסור" שהוא מדרבנן, ולא איסור מן התורה-דאורייתא.

(ז) האם להעדיף, שנשים לא תטבולנה ותהיינה עלולות לעבור על איסור תורה, או שיטבלו כפי דין התורה בלבד, בשעה קשה כזו? בברכה וכיוצא, מתקיימים סעיפים א וב והטבילה כשרה, ואפילו כשאין ארבעים סאה, אך כל גופה נכנס במים, הרי היא טהורה מן התורה.

(ח) שאלת המדרון החלקלק: החשש הוא שילמדו מזה לעתיד, גם שלא בשעת הדחק. כבר בעבר, נדונו מקרים הלכתיים בהם התלבטו גדולי הפוסקים כיצד להורות? יש כאלה שבחרו בדרך המחמירה, ומי שאינו מעוניין ללכת בדרך זו, עליו נאמר "הלעיטהו לרשע וימות". מנגד, יש שהלכו עד הקצה, כדי למנוע את ישראל מלהיכשל, כנאמר "עת לעשות לה' הפרו תורתך".

(ט) ברור שצריך להדגיש, שזו פסיקה לשעת הדחק בלבד, ואין להסיק ממנה לעתיד! פסק זה אינו מיועד לקבוצות היותר מקפידות, שלא יכולות "להתיר"

דבר כזה. אולם לרוב ככל העם, צריך להציג את האפשרות עם כל הסייגים שלה. כ"ש שאסור להתיר את האסור, אסור לאסור את המותר", ואין לנו אלא שעתו של הדחק בלבד! "כי ישרים דרכי השם, צדיקים ילכו במ פושעים יכשלו במ".

(י) פסק זה להתיר טבילה בבריכת שחיה, או ג'קוזי ואמבטיה גדולה לפי שיעור ארבעים סאה (325 ליטר), או שלכל הפחות כל גופה עולה בהם, הוא הוראת שעה בלבד. ואינו מיועד לציבור המקפיד על קלה כחמורה או חרדים, או למי שיכולים לדחות את מועד הטבילה.

ולכן, מתוך ראייה כי "במקום שאין אנשים השתדל להיות איש" נאלצנו להציג את דעתינו ההלכתית.

יש להורות, שבזמן מגפת הקורונה כאשר אין ברירה אחרת, טבול בבריכת שחיה או בג'קוזי המכיל שיעור ארבעים סאה. או שיעור שלכל הפחות, מים שכל גופה עולה בהם.

מי שרוצה ויכול להחמיר על עצמו תבוא עליו הברכה. אך לשאר העם חייבים לתת מענה, כדי לקיים "וחי בהם ולא שימות בהם".

דברי הפוסקים בענייני מקוואות

שאלה: בימים אלו של מגיפת הקורונה (אדר התש"פ) אשר במדינות רבות ניתנו פקודות להסתגר בבתים, ומקוואות נשים נסגרו מפני סכנת ההתדבקות, ורבנים ממקומות שונים גם בארץ וגם בעולם אסרו ללכת לבתי כנסת ולמקוואות באופן גורף, בפקודה ממשלתית, והוטל בידוד וסגר מוחלט אין יוצא ואין בא על פי החוק מפני הסכנה, (לא זכור מצב דומה בעבר לכלל העולם כיוצא בו) ונשות ישראל הנזהרות בהלכות טהרת הבית שואלות מה ניתן לעשות?

תשובה: אמנם באמת זהו מצב קשה מאוד שצריך להתמודד אתו בבחינת "אוי לי מיצרי ואוי לי מיוצרי" (ברכות ס"א ע"א), עד שירחם השם יתברך על עולמו ותעצר המגיפה, והברור הוא שהטובלת במקום שעלולה לסכן את עצמה ואת האחרים, עוונה גדול, דכתיב (דברים ד ט"ו) "ונשמרתם מאוד לנפשותיכם", ואסור גם לסכן אחרים משום "ולפני עוור לא תתן מכשול" (ויקרא יד יט כפשוטו), וקיימא לן (חולין י ע"א) "חמירא סכנתא מאיסורא" והמחמיר במקום שחייבים להקל אינו אלא טועה, כי בעקבות כך מתעוררות שאלות קשות הנוגעות באיסורי תורה של "ואל אישה בנידת טומאתה לא תקרב" (ויקרא יח יט) או בעיית היכשלות באיסורים אחרים, או בעיות שלום בית וכיוצא, ולכן בינתיים עלינו להיכנס בעובי הקורה להורות מה יעשה ישראל, והנה לשעבר כתבתי כמה תשובות בענייני מקוואות וגדרי מים שאובים, וטבילה בבריכות שחיה בשעת הדחק וכשאין ברירה אחרת, אך לא מלאני ליבי להורות כן הלכה למעשה, כי על כל פנים הייתה בכל אופן ברירה אחרת, אך עתה השעה צריכה לכך לעיין שוב, ולבחון את כל החלופות המעשיות וההלכתיות הנמצאות, ולהביא לזה סמוכות מדברי רבותינו הפוסקים, ואין אני אומר קבלו דעתי או תוקע עצמי כנגד דעות הפוסקים, אלא אני כננס על גבי ענק מאסף ומברר דעות רבותינו ראשונים ואחרונים, והדברים יוכלו לשמש את מורי ההוראה והלומדים כיצד להורות ולנהוג.

ותחילה נברר בקצרה דין בריכות שחיה והכשר מקווה בשעת הדחק.

דין מים שאובין

הנה דעת התוספות בבתרא (דף ס"ו ע"א) בשם רשב"ם ור"ת, שמקווה שכולו שאובין פסול מן התורה, וכ"כ הר"ש מקוואות (פ"ב מ"ג) והרא"ש בב"ק פרק מרובה (ס"ס ג') וכ"ד הראב"ד, אולם לעומתם הרמב"ם הל' מקוואות (פ"ד ה"א) והרמב"ן ב"ב (ס"ו ע"ב) והרשב"א בחידושיו (שם) ובתשובותיו ח"ג (סי' רכ"ד) ובמיוחסות להרמב"ן (ס"ס ר"ל), והרי"ף, והמרדכי שבועות (סי' תשמ"ה), והר"ן שבועות (פ"ב דף ה') והר"י בן מיגאש, והתוס' בפסחים (י"ז ע"ב) בשם ר"י, והשו"ע יו"ד (סי' ר"א סעיף ס"ז) כמ"ש הדרכ"ת בדעתו, כולו סברי דשאובין כשר מן התורה, וע"ע בספר תורות אמת יו"ד (סי' ר"א ס"ג), וראה עוד להפנ"י שבת (ס"ה ע"ב) שכתב שלפי שיטת ר"י בעל התוספות וסייעתו כתבו התוספות בבתרא (ס"ו ע"ב) דהך ברייתא דתורת כהנים דדריש מהיקישא דמים למקווה לפסול שאובין, אינו אלא מדרבנן ואסמכתא בעלמא הוא, וא"כ משמע דלענין זוחלין ונוטפין הוי נמי מדרבנן, משא"כ לפירוש ר"ת, ובשו"ת עין יצחק ח"א (יו"ד סי' ר"א) מסתמך על דברי הפנ"י ושם כתב להדיא דלהרמב"ם שפסול שאובין רק מדרבנן ה"ה זוחלין ע"ש, א"כ לרוב הראשונים פסול שאובין במקווה אינו אלא מדרבנן, ולכאורה כיון ששאובין להלכה נקטינן דהוי מדרבנן, א"כ במקום דחק כזה יש להורות שיטבלו בהם ויעברו על איסורא דרבנן, מאשר להשאירם בלי טבילה כלל ויעברו על איסורי כריתות דאורייתא.

והנה במקומות שיש שם מקוואות מצויין, ברור שאין להיכנס לפירצה דחוקה זו וחיישינן לתקלה, וכן במקום שניתן לסדר מקווה בקלות אין לחפש קולות כאלה, אולם במקום שאין כלום, האם יש מקום להעדיף השאובין על פני שלא יטבלו כלל ועיקר, או חיישינן לתקלה, ובעיקר לדיבת רבים, שיאמרו "התירו פרושים את הדבר" (ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב) ואין מידם מציל.

תשובת הרמב"ם על מה שהיו עושים במצרים

וידועה תשובת הרמב"ם בשו"ת פאר הדור (סי' קנ"ב) על מה שראה לתקן כשבא למצרים, וז"ל: "כי רוב ישראל אשר ברוב ערי מצרים שכחו דיני תורתנו והקילו מאוד בטבילת נדה במי מקווה ובספירת שבעה ימי נקיים, ונהגו מנהג

מינות, עד שהן רוחצות במים שאובין וחושבין כי בזה טהרו ממקור דמיהן ובזה הותרו לבעליהן, ואין זה כי אם מינות גמורה והדבר אשר לא דברו ה"י. עו"כ הרמב"ם והן לוקחות אישה אחרת אשר היא "טהורה". ומשלכת עליה אותן המים השאובין וטהרה ממקור דמיה, כי לזאת חושבים שאם תשליך על עצמה אותן המים או שתשליך עליה אשה אחרת אשר אינה טהורה לא עלתה לה טהרה, כי אם בזאת שהמשלכת תהיה טהורה, וכו' וידענו רוע מעשים אלו אשר מביאין את האדם למינות וגילוי עריות בפרהסיא לרבים, ובטול דברי תורה ובטול דברי סופרים שהוא יותר מבטול דברי תורה.

ומאז הימים הכרזנו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות והודענום עונש העוון הזה ושהנדה קודם שתכנס למרחץ ואחר שתכנס ותרחץ עצמה בכל מימות שבעולם מה יתן ומה יוסיף, והרי היא בטומאתה עד שתבא במים "במי מקווה צרורה". וכו' ואסרנו להן אותה הרחיצה שהיו רוחצין מאז ומקדם כדרך המינין והודענו להן שהוא עוון פלילי, [ואחר שהזהרנו אותם כדת מה לעשות לא אחת הנגע עמד בעיניו ולא חזרו למוטב אלא אחת מיני אלף, ועל הכל הנשים הרשעות אשר החזיקו במינות וקשה עליהן הטבילה הן הנה היו לבני ישראל לצנינים בצדם] והרמב"ם עשה תקנה על הדבר וחתמו עמו שאר בית דינו, עכת"ד.

והנה המתבונן בדברי הרמב"ם היטב יראה דמה שיצא קצפו, הוא שלא היו טובלות כלל רק רוחצות על ידי אישה אחרת וכו' וכמו שכתב וזו בוודאי דרך מינות והיפך דברי חכמים, שהצריכו הטבילה והם ביטלוה, ודוק בלשון הרמב"ם שלא הזכיר כלל ענין פסלות מים שאובין, רק כתב, שתבוא במים "במי מקווה צרורה", וזה שייך בבריכות מים שאובין, ואפשר שאם היו עושות כן, לא היה הרמב"ם קורא לזה דרך מינות וכו' והיה מניח אותן. ובפרט כשטובלות במקווה שאובין לשם טהרה מגלות דעתן שכוונתן בזה להיטהר ולא לרחוץ רחיצה בעלמא, ודע שהדבר ברור בזמנינו ביתר שאת שבכל בית יש מקלחות ואמבטיות זמינות, ורוב העולם רגילים ברחיצה כמעט יום יומית, ואין כאן ענין לנקיות כלל ועיקר ואם הולכת וטובלת כל גופה מוכח שעושה כן לטהרה, ובזה לא דיבר הרמב"ם.

ודוק בלשון הרמב"ם בהל' מקוואות (פ"ד ה"א) שכתב דין תורה שכל מים מכונסין טובלים בהם שנאמר מקווה מים, מכל מקום, והוא שיהיה בהם כדי

להעלות בהם כדי טבילה לכל גוף האדם בבת אחת, שיערו חכמים אמה על אמה ברום שלוש אמות, ע"ש, ולכן נקט הרמב"ם בתשובתו "במי מקווה צרורה" שאם לכל הפחות היה מי מקווה צרורה מכל מקום ואפילו שאובין שפסולים מדרבנן לא היה כותב עליהם כל מה שכתב, ולא עוד אלא גם שאובין שנפסלו, אני אומר דרך צידוד שלא נפסלו אלא כפי הגדרת שאובין פשוטה כמשמעה, וכמ"ש הרמב"ם בהלכותיו בכמה מקומות "ושאב בכד ושפך לתוכו" (שם ה"ו) וכן "היה ממלאה ושואב חוץ למקווה" (ה"ח), וראה עוד במ"ש אח"כ שם בה"ט וז"ל: הורו מקצת חכמי מערב ואמרו הואיל ואמרו חכמים "שאובה שהמשיכוה כולה טהורה" וכו' וכן כל אמבטיה שבמרחצאות שלנו מקוואות כשרים שהרי כל המים שבהן שאובים ונמשך הוא, וסיים ומעולם לא ראינו מי שעשה מעשה בעניין זה.

הכרעת הרדב"ז בדין שאובים

וראה עוד בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' פ"ה) שהביא סברות בעניין מקווה שכולו מים שאובין אם פיסולו מדאורייתא או מדרבנן וכתב שכל אחת ואחת מהסברות יש לה פנים בהלכה, ואחר שסיכם את כל הסברות בקיצור, כתב, ומ"מ קבלת הגאונים מכריעה דאין כולה שאובה פסולה אלא מדרבנן, ומזה הטעם הכשיר הרי"א ז"ל (הרי"ף) שאובה כולה בהמשכה, דכיון דשאובה לא הוי אלא מדרבנן, ע"י המשכה כשרה אפי' מדרבנן, וזו קולא גדולה, ומנקט מלתא מציעתא עדיף דבעינן רבייה והמשכה, וכן דעת הגאונים ודעת הרמב"ם, ואם יש בו מ' סאה כשרים ממלא על כתפו ונותן אפי' כל היום כולו עכת"ד.

משא ומתן בדברי הרב יביע אומר ובספרו הליכות עולם

והנה בשו"ת יביע אומר חלק י"א (יו"ד סוס"י כ"ה אות ז') בתשובה משנת תש"ח כתב וז"ל ידידי הרב ברוך מזרחי (בן חיים, לימים רב הקהילה הסורית שערי ציון ברוקלין) שואל במקומו שבעוה"ר אין מקווה, אם כדאי להתירם לטבול בינתיים בבריכת מים שאובין שהוא מדרבנן, יותר נכון מכלום, או דלמא חיישינן לתקלה, ואני בענייתי השבתי כצד האחרון עכ"ל, ושלח את השאלה גם לרבו הגר"ע עטיה לבקש הוראה הלכה למעשה, ולא נמצאת דעת

הרב עטיה על זה.

והרב בספרו הליכות עולם ח"ה (עמוד קמ"ה) הביא את השאלה הנ"ל שנשאל מהרב בן חיים וכתב שאף על פי שנקטינן דשאובה כולה מדרבנן ושלא כהרמ"א, מכל מקום אין הרב יכול להתיר לטבול בשאובין שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבריך, ומתחילה דימה זה למה שאמרו במסכת שבת (דף ג' ע"א) גבי הדביק פת בתנור בשבת שהתירו לרדות הפת מן התנור כדי שלא יבוא לידי איסור סקילה, וכתב הר"ן שאע"פ שרדיית הפת אסורה בשבת מדבריהם מ"מ התירו לו שירדנה קודם שתיאפה כדי שלא יתחייב סקילה, וא"כ ה"נ יש מקום לומר כי מוטב שיטבולו בשאובין שהאיסור אינו אלא מדרבנן, משא"כ אם לא יטבולו כלל שיש איסור כרת, ושוב דחה שהר"ן כתב שם דרדיית הפת שבות דידה קילא מכל השבותים ואינה בכלל שבות אלא עובדא דחול, ע"כ, ולכאורה אדרבה יש ללמוד משם, שהרי התם הוא עושה בעצמו מעשה שיש בו איסור של רדיית הפת, והתירו לו על מנת למנוע איסור סקילה, ואילו כאן אינו עושה הרב המורה בעצמו שום איסור רק מסתמך על כך שהאיסור הוא מדרבנן ובמקום הצורך מקל בדבר, על מנת למנוע מהם איסור דאורייתא, ועדיף שיעברו על הדרבנן משיעברו על הדאורייתא, ולמעט באיסורים, וכמו בענייני הלכה שונים שכך נקטינן.

וגם מ"ש שם לדמות זה למ"ש בב"ק (ס"ט ע"א) דאמרינן בכה"ג הלעיטהו לרשע וימות, לכאורה אינו דומה דהתם איירי ברשע, ואילו במקומות שאין להם מקווה ואין להם נהר או מעיין וכיוצא לטבול בו, או שאין מורה הוראה במקום היודע בהלכות מקוואות כיצד לעשותו, ושואלים איזה פתרון הלכתי הוי כעין אונס, ושוב צדד שיש לומר שאנוסים הם כל זמן שאין מקווה כשר בעיר, וסייג ועכ"פ להורות היתר בשאובין אין לנו.

וכשאני לעצמי נראה לי שכל מורה הוראה כשתבוא שאלה קשה כזו לידו החכם עיניו בראשו, לחשוב מחשבות איזה דרך ישכון אור האם ללכת ולחפש להקל על פי ההלכה ולמנוע מהציבור איסור כרת או להורות שלא יעשו כן, בלוקחו בחשבון וביודעו שלא יטבולו כלל וכולם יהיו באיסור, ולדעתי עדיף היה לילך בדרך הקולא דכחא דהיתירא עדיף לתקנת הציבור.

ובעיקר עמדתו של הרב הליכות עולם לכאורה סותר למ"ש הוא עצמו בשו"ת יביע אומר (ח"ו סי' י"ד) בתשובה לעניין לבישת מכנסיים לנשים במקום

חצאית קצרה ולא צנועה, להורות שילבשו מכנסיים למרות שנראה שגם דבר זה אסור, ולא הלך בדרך להורות הלעיטוהו לרשע וימות, וכמו שהאריך בעצמו בתשובתו בעניין הכשר מסעדה הנותנת לסועדים בשר וחלב זה אחר זה או ביחד, וכתב שיש להתיר כדי למנוע שלא יאכלו נבלות וטרפות וחולק על הציץ אליעזר (חלק י"א סימן נ"ה), כמו שכתב לו בתשובה ביביע אומר (ח"ה יו"ד סי' י"ב) עש"ב ואכמ"ל בזה.

שיטת בעל הלכות גדולות

ואמינא עוד ענף לחזק הדבר, והוא, דעת בעל הלכות גדולות בהלכות נדה, סובר דטבילת הנדה היא מדרבנן, והתוספות בחגיגה (דף י"א ע"א) הביאו דברי בה"ג שסובר דנדה לבעלה במקווה מדברי קבלה כיון דלא כתיב בקרא ע"ש, וראיתי להגאון רבי יעקב שור בספר משנת יעקב על רבינו בחיי, בפרשת מצורע (עמוד נ"ה) שכתב שכפי הנראה דעת בה"ג היא כדעת הי"א שכיון הרשב"א בחידושו (לשבת דף י"ג) גבי מעשה בתלמיד אחד, ע"ש. וכ"ה ברשב"א לחד דעה שאכן טבילת הנדה היא מדרש חכמים (כלומר מדרבנן) אבל הביא שם מהאור זרוע (ח"א סי' שנ"ט) בדברי בה"ג יש ט"ס ע"ש, ועיין בחי' הרמב"ן לשבת (שם) ואף על פי שאין לסמוך ע"ז ולצרף דעה זו לס"ס, עכ"פ הואיל ויש מי שכתב שעיקרה של טבילת נדה מדרבנן ופסול מים שאובין הוי לרוב הפוסקים מדרבנן, א"כ הוי לכאורה כעין תרי דרבנן ובתרי דרבנן במקום ושעת הדחק וצורך גדול יש מקום לצדד להקל, ולפי מה שיבואר לקמן בע"ה אין אנו צריכים לזה כלל.*

* בדברי בעל הלכות גדולות שטבילת הנדה מדרבנן

הנה בעל הלכות גדולות בהלכות נדה כתב וז"ל וזבה אינה טעונה מים חיים וזב וזבה טבילתן מדאורייתא, נדה מדרבנן עכ"ל. ורבים ראו ותמהו על הדבר, ומקודם שנדון בשיטתו, נבאר מי היה בעל הלכות גדולות, רש"י במסכת סוכה (דף ל"ח ע"ב) ובברכות (מ"ב) כתב כי רב יהודאי גאון הוא בעל הלכות גדולות. אולם הראב"ד בספר הקבלה והר"מ בר זרח בהקדמת ספרו צידה לדרך כתבו דבה"ג הוא ר' שמעון קיירא, עיין להרב יד מלאכי בחלק כללי הפוסקים. כך או כך מדובר בגאון קדמון מתקופת הגאונים שהפוסקים מתייחסים לדבריו כדברים הנאמרים מפי הגאונים עצמם שיש להם כובד משקל

רב, והוא מבחין בין טבילת זב וזבה, לבין טבילת הנדה, שטבילתה מדרבנן.

וכבר תמחו עליו גדולים וטובים, והרב אור זרוע (ח"א סי' שנ"ט) כתב שנפל טעות סופר בדבריו, כי אין דיעה כזו, כי טבילת הנדה נלמדת בלימודים שונים שחיובה מדאורייתא (עיין ע"ז ע"ה ע"ב), וכך כתבו בעקבותיו כל האחרונים שהזכירו את הבה"ג בעניין זה, ואם כן זו דעה יחידה, שיסודה בט"ס.

אולם בספר משנת יעקב על רבינו בחיי בפרשת צו (דף נ"ה מדפי הספר) כתב שדעת בה"ג כדעת הי"א ברשב"א שבת (י"ג ע"א) במעשה באותו תלמיד שמת בחצי ימיו שקרא הרבה ושנה הרבה שימש תלמידי חכמים הרבה, דאין אפשר וכי לא היה יודע שאינה טהורה עד שתטבול, וכו', ויש אומרים שזה מדרש חכמים ולא היה יודעו, ואינו נכון לומר מי ששנה הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, שלא יהיה יודע מדרש חכמים, ועוד דהא משמע דטבילת נדה וזבה מפורש מן הכתוב דכתיב (במדבר לא כג) אך במי נדה יתחטא מים שהנדה טובלת בהם וכו' (ע"ז עה ע"ב) ע"ש, ולכאורה אנחנו רואים ברשב"א שתי הצעות להסבר אותו תלמיד, האחד שכיון שכל עיקרה של טבילת הנדה הוא מדרש חכמים אז באמת הוא לא ידע דרשה זו, ושוב כותב שבאמת אין זה מדרש חכמים אלא מפורש מן הכתוב, לשון "מפורש מן הכתוב" ר"ל דרשא גמורה מן הכתובים, יוצא שיש מי שסבר כיון שהלימוד מדרשות ולא מהמפורש אם כן זה מדרבנן וכמ"ש בה"ג.

ובאמת יש בראשונים הצעות שונות מהיכן נלמדת טבילת הנדה, עיין להתוס' ביבמות מ"ז ע"ב ד"ה במקום וכו' כמה אופנים ע"ש. ורבינו בחיי בפרשת מצורע (פט"ו י"ט) כתב וז"ל ונמצא כתוב בתשובת שאלה למר יהודאי גאון, טבילת נדה מה"ת ק"ו מנוגע במשכבה, הוא רב יהודאי המוזכר בתוספות יבמות, ועיין ברמב"ם בהלכות מקוואות (פ"א ה"ב) כל מקום שנאמר בתורה רחיצת בשר אינו אלא טבילת כל הגוף במקווה.

ואם כן גם אם הדבר לא כתוב מפורש בתורה בסגנון: וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר במים וכיוצא, רק ואחר תטהר, מ"מ דין זה נלמד באחד מדרכי הלימודים השונים, כגון מק"ו, ק"ו הוא אחד מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהם, וכתב הרמב"ם בריש הלכות אישות, דכל דבר הנלמד מק"ו או באחד מ"ג מדות יש לו דין תורה.

אולם יש לפעמים שדבר שנלמד מק"ו אינו ממש ק"ו גמור דאורייתא אלא מדרבנן עיין תוס' יומא (דף ח' ע"א) ד"ה ומה וכו' ומצינו כמה פעמים שנאמר גם על דברים שהם מדרבנן שהם הלכה למשה מסיני.

הרמב"ם בהקדמה לסדר זרעים כתב שהלכה למשה מסיני הוא דבר שאין לו רמז במקרא ואינו כלול בתרי"ג מצוות, כלומר גם אם אין שום דרך ללמוד את זה מאיזה מקור גם הוא עדיין בגדר הלל"מ.

והנה ראיתי למי שפירש בכוונת בעל הלכות גדולות הנ"ל שטבילת הנדה היא בקבלה ומהלכה למשה מסיני, כיון שאינו מפורש להדיא בפסוק ולכן הוא קרא לזה מדרבנן, ובאמת התוספות בחגיגה (דף י"א ע"א) ד"ה לא נצרכה אלא וכו' כתבו לא הוה מצי למימר דלא כתיב כדפירש בה"ג דלא נפקא לן אלא בק"ו, אלא מהאי קרא נפקא וכו' וכן פיר"ת דמהתם נפקא לן טבילת נדה הלכך הוה ליה כמו כתובה

ע"ש. ומשמע שהתוספות הבינו שלדעת בעל הלכות גדולות הוא מק"ו, ואם כן י"ל שדעת בעל הלכות גדולות שכל דבר שאינו מפורש בתורה להדיא ונלמד באחד מדרכי הלימודים נקרא מדרבנן ולא כמו שכולם תפסו שיש ט"ס בבה"ג.

והמתבונן בעין פקוחה בדברי רבותינו יראה שלעיתים דברים שהם בעצם מדרבנן קראום רבותינו הלכה למשה מסיני, וכן להיפך, עיין רמב"ן כתובות (דף ק"י ע"ב) וז"ל ואע"ג דכתובת אישה מן התורה קאמר הלכה למשה מסיני כמו שאר תורה שבע"פ קאמר.

וכן משמע מדברי רש"י בביצה (דף ז ע"ב) דהוי מדרבנן ולהלן (דף ל"ח ע"ב) מבואר בדבריו בהדיא דהלכה למשה מסיני הוי מדרבנן, וכבר עמדו בזה השיטה מקובצת בביצה (ז ע"ב) והרע"ב סוף פרק ז' דאהלות וכתב דהוי רק גזירה דרבנן, ועיין תרומת הדשן (ס' ר"ה) ובתוי"ט אהלות (פ"ז מ"ג). לדעת הרב פאת השדה (ס' א' ס"ק א) להרמב"ם נקרא דרבנן כל מה שאינו מפורש בתורה. וכ"כ בספר הרחבת גבול יעבץ (עמוד 33) דכל שאינו מפורש בתורה אע"ג דמקובל מסיני והוא דבר תורה להעניש עליו מקרי דברי סופרים וכמ"ש הרמב"ם בתשובה (ס' שנ"ה ד"ה השאלה)... ועל מש"כ הרמב"ם בהל' מתנות עניים (פ"ו ה"ה) והלכה למשה מסיני שיהיו מפרישים בארץ עמון ומואב מעשר עני בשביעית, כתב הכסף משנה דלאו דוקא הלכה למשה מסיני דהא מעשר דידהו דרבנן. וכי"ב בשו"ת הסבא קדישא למהרש"א אליפאנדארי (ח"ד אהע"ז סי' כ"ג קמוד קפ"ג סוף ד"ה אשר על פי) דאף שהוא הלכה למשה מסיני כמפורש בכמה מקומות קרי ליה מדרבנן. וראה להרב פני יהושע ברכות (דף מ"א ע"ב) עמ"ש בגמ' ואידך הני שיעורין וכו' אלא מדרבנן ואסמכתא בעלמא, כתב בפ"ק דסוכה (דף ו' ע"א) בכמה דוכתי משמע בפשיטות דשיעורין הלכה למשה מסיני ואמאי קרי ליה הכא מדרבנן, וכו' ולע"ד נראה ליישב דאלו ואלו דברי אלהים חיים, וא"כ שפיר אית לן למימר שהוא מדרבנן כמו כל הנך שיעורין דקחשיב במסכת כלים דרובן מדרבנן דמאי דתליא בסברא לפי מה ששיערו חכמים, ומסיים וקרא אסמכתא בעלמא.

נמצינו למדים כי מצינו שהלשון הלכה למשה מסיני לעיתים היינו מדרבנן בלבד, ויתכן לפי זה לדון בו בספקו כספיקא דרבנן לקולא. וראה. בספר פני הבית [למהר"א ענתבי] חלק חו"מ (סי' ל"ד אות ד') "דלהרמב"ם אף שהוא הלכה למשה מסיני לא מקרי אלא מדרבנן ודין דרבנן יש לו" מה גם כי כידוע שיש מחלוקת גדולה אם הכלל ספיקא דאורייתא לחומרא הוא מן התורה או מדרבנן, ודעת הרמב"ם שזה רק מדרבנן, וכתב בספר טהרת הבית (ח"ב עמוד רל"ו) שרוב הפוסקים ס"ל כהרמב"ם.

אחר כותבי שוב הראוני להגאון האדור"ת בשו"ת מענה אליהו (סימן ס"ב אות ג) שנשאל בהבנת דברי בה"ג, ונשא ונתן בזה וראיתי שכיוונתי בכמה פרטים במ"ש כאן לדעתו הרחבה, עש"ב.

מים שאובין ומי ברזים והגדרתם

ולכאורה בפשטות יש לומר שהגדרת מים שאובין היינו מים שנשאבו על ידי אדם בכלי שיש בו בית קיבול, [ולקמן אביא מי שכתב כן] ובזמנינו המודרני כבר אין מי ששואב מים לצרכיו והכל ניזונים ממי ברזים, אלא שהמים הבאים בצינורות המגיעים עד לבית, חוששים להם שמא כשהם עוברים הם מתכנסים דרך כלים שונים שיש להם בית קיבול, כגון שעון המים וכדומה וכמ"ש האחרונים, וא"כ בשעת הדחק נלמד מזה לענייננו, ואם התירו בשעת הדחק מקווה הנעשה ממי קרח ושהוכנו על ידי המכונה והובאו למקווה בידים וכן בשלג וכמ"ש הפוסקים, ואין "השאיבה" פוסלת בהם וכדאיתא במשנה מקוואות (פ"ז מ"א) ואפילו אם עשה כל המקווה בקרח או שלג שאוב, וכן פסק בשו"ע (סימן ר"א סעיף ל'), ואף שלכאורה יותר דומה שאיבת השלג לשאובין מאשר מי הברז.

אלא שמה שכתבתי בפשיטות שדין מי הברזים כמים שאובים אחר החיפוש בספרי הפוסקים מתברר שלדעת גדולים מי הברזים המגיעים לבתים אינם בגדר שאובים.

פסק הגאון הרב רפאל אהרון בן שמעון רבה של מצרים

הנה הגאון רבי רפאל אהרון בן שמעון רבה של מצרים בשו"ת ומצור דבש (סי' ד' ואילך) התיר לעשות מקווה טהרה, מימי הנילוס המובאים בצינורות קבועים תחת הקרקע לשתייה לכל הבתים, והסכימו עמו בהתירו רבני ירושלים, וע"ע בספרו נהר מצרים (יו"ד דיני נידה סי' ט"ו) וע"ע בספר מלמד להועיל (ח"ב יו"ד סי' ע"ד) במקווה הנעשה על ידי המשכת המים על ידי צינורות מהתעלה ע"ש.

פסקי גאוני בבל הרבנים רבי עבדאללה סומך ותלמידו הגאון רבי יוסף חיים מחבר ספר "בן איש חי"

וכיוצא בזה כתב גם הגאון רבי עבדאללה סומך רבו של הגאון בן איש חי בשו"ת זבחי צדק ח"ב (יו"ד סי' כ"ב) בנדון שאלתו במקווה העיר כלכותא, ושם

הסתמך על תשובות הגאונים מהר"י מטראני, ומהר"ם בן חביב, ושם בסימן אחרי זה (סי' כ"ג) מובאת תשובת הגאון בן איש חי ותשובת רבו, וראה עוד בשו"ת זבחי צדק החדשות מכ"י (סי' מ"ב) עש"ב.

והגאון בעל ספר ערוך השולחן (סי' ר"א סעיף קע"ה) כתב וז"ל בזמננו שהרבה מקוואות יש שממשיכים המים על ידי סלונות של ברזל מן הנהר גדול, אם הסלונות מחוברים לכתלים ודאי מותר, ועיין שו"ת יחיה דעת ראזנברג (סי' י"ח) בתקנת המצאת מקוואות קטנים בבתיים במים שבאים על ידי צינורות ממי הנהר, ע"ש כל מה שהאריך, וחזי לאיצטרופי, ע"ש [לקמן במילואים ארחיב שוב בדברי הבא"ח והערוך השולחן].

[ושוב התבוננתי אודות הכשרת הבריכות והפיכתם למקווה לטהרת נשים, נראה לכאורה שיש עוד דרך אחרת בזמנים כתיקונן, והיא שירוקנו הבריכה לגמרי ויבישו וימתינו שירדו גשמים עד כדי שיתמלא בארבעים סאה ומעלה, ואז יוכלו להרבות עליה ממים שאובים ומהברז כמה שירצו ותוכשר הבריכה כולה, וכמש"ל כדומה בשם הרדב"ז ועוד חזון למועד].

תשובת הג"ר שלום משאש רבה של ירושלים בדין אמבטיה בשעת הדחק

הנה אחר כתבי כל הנזכר לעיל נודע לי מתשובת רבנו הגאון רבי שלום משאש זצ"ל רבה של ירושלים בשו"ת תבואות שמש (יו"ד סי' ס"ג) תשובה משנת באברת"ו יס"ך לך (התרצ"ט) שנשאל מהגאון המשמ"ח אליקים זצ"ל ראב"ד קזבלנקה, על קהילה חדשה בצרפת שהם ללא מקווה כשרה כלל ועיקר אם אפשר להתיר להם לטבול באמבטיה וכו' דאז"ל לא דברה תורה אלא כנגד היצה"ר (קדושין כא ע"א), ואין גוזרין על הציבור גזרה שאין יכולים לעמוד בה (בבא קמא עט ע"ב) וא"כ אם אפשר להקל באופן זה או אחר, והשיבו הרב תבואות שמש אחרי דשקיל וטרי בדבר, דבענין האמבטיה נר' דצריך שלשה תנאים, תנאי א' שיהיה מכיל יותר ממ' סאה, תנאי ב' צריך שיהיה הבאניוס (האמבטיה) נקוב בשוליו כשפופרת הנוד לכתחילה וכו', תנאי ג' שיהיה קבוע בקרקע, וסיים ואחר שיהיו כל התנאים אלו על מתכונתם נר' דיש להקל בשעת דחק גדול כזה וכמ"ש בשאלה עש"ב, והמעין יבין כי יסוד היתרו בשעת הדחק הוא משום שמ' סאה שאובין למקווה הוא איסור דרבנן ובמקום

דוחק כזה שאין להם מקווה ממ' סאה שאינם שאובין, אי אפשר למנעם ויבואו להיכשל באיסור הנדה יש להקל (רק יש להעיר שלא הצריך הרב עוד תנאי שיהיה הבניוס הזה עמוק קצת שתוכל לטבול בה כל גופה בבת אחת ולא יצא מגופה או שערותיה חוץ למים), וראויים הדברים להצטרף לכל מ"ש לעיל רק שיקפידו שלא ימלאו השאובים בשואב וממלא בכתף אלא דוקא על ידי הזרמת מים ישירות מהברזים [ואם ממלאים מהברזים והמים שותתים על הקרקע לבריכה אז הוי בכלל שאובה שהמשיכה כולה, טהורה עיין תמורה דף י"ב ע"ב] שגם בזה יש מקום לצדד דלא מיקרו ממש מים שאובין שהרי כתב הרמב"ם בהלכות מקוואות (פ"ד ה"ח) דשאובה כולה כלומר שהשאובין שנשפכו חוץ למקווה והם יורדים למקווה יש מתירים גם לנדה, עיין שו"ת תורה לשמה (סי' שע"ח). וכמו שרמזתי לעיל, והנה ידוע כי הרב משה חי מאיר אליקים היה גאון עצום, ועל פיו ישקו כל גאוני מרוקו בזמנו, ואם הוא הפנה לרבי שלום משאש לעיין ולכתוב, פשוט שגם דעתו הייתה כן רק זירז אותו להעלות הדברים על הכתב [ולקמן במילואים ארחיב בזה].

שיעור ארבעים סאה אם הוא מן התורה

[ומשום שתורה היא וללמוד אנחנו צריכים (ברכות ס"ב ע"ב) ו"תן לחכם ויחכם עוד" (משלי ט ט), נביא מעט מדעות הפוסקים הסוברים דמדאורייתא עלתה לה טבילה גם בפחות מארבעים סאה אם כל הגוף מתכסה בהם, כגון באדם קטן ואפילו בינוני, הנה זו לשון הרמב"ם בהלכות מקוואות (פ"ד ה"א): דין תורה שכל מים מכונסים טובלים בהם, והוא שיהיה בהם כדי להעלות בהם כדי טבילה לכל גוף האדם בבת אחת, ושיערו חז"ל מ' סאה וכו', וכתב החינוך (מצוה קע"ה) "ורחץ את בשרו" (ויקרא יד ט) ובאה הקבלה (פסיקתא זוטרתא ויקרא, שמניי דף כח ע"א י ט) מים שכל בשרו עולה בהן, ושיערו חכמים שהן ארבעים סאה וזהו שיעור מקווה ע"כ.

ובספר שדי חמד (כללים מערכת ט"ת כלל ד) בד"ה ובחפשי כתב ראיתי להרב מלבושי טהרה (הלבוש) (סי' ר"א ס"ב) שפסק דארבעים סאה בטבילת נדה הוא מדרבנן אבל מדאורייתא אפילו בפחות מארבעים סאה אם נתכסה כל גופה במי מקווה עלתה לה טבילה, וכתב במראה מקום שכך מבואר להדיא ברבינו יונה פרק אלו דברים וז"ל דמן התורה אין שום טבילה צריכה ארבעים סאה אלא טבילת כל גופו בלבד, וכן מבואר בב"ח (סי' ק"כ) וכו' וכן מבואר שם בהרמב"ן והרא"ש דכולהו סברי דמדאורייתא לא בעינן אלא שיתכסה כל גופו ולא ארבעים סאה דווקא, וה"ד הריב"ש (סימן רצ"ד) שחולק בזה. ועיין תשובת מהר"ם שיק (סימן ק"צ) שכתב שדברי הלבוש (סי' שנ"ט) ודברי הב"ח (סי' ק"כ) שניהם כווננו לדבר אחד דשיעור מ"ס במקווה אפי' לאדם אינו מן התורה, וכדעת השואל בשו"ת הריב"ש (סי' רצ"ד), והוא לא מצא לשום אחד מהראשונים שיאמר כן עכ"ד, ולכאורה נעלם ממנו מש"כ בשיטה לא נודע למי קדושין (ס"ו: דר' טרפון דסבר שבמקווה שנמצא חסר אין לטמא את הטהרות, היינו משום דס"ל דרק לכתחילה בעי שיהא במקווה ארבעים סאה ובדיעבד אם היה במקווה מים שכל גופו עולה בהם מהני טבילתו, ועין בספר צבי לחיים (דף ה') שכתב שדעת התוס' בנזיר דמ' סאה במקווה לא הוי אלא מדרבנן, ע"ש ועיין יד דוד קדושין (ס"ו).

ובאמת הב"ח יו"ד סי' ק"כ כתב דלדברי הכל ארבעים סאה דנידה אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא הוא וכדכתב ב"י יו"ד סי' ר"א להר"מ ולהראב"ד, וכ"כ הסמ"ג בהלכות מקוואות, וראה עוד בשיטה מקובצת כתובות (ק"ד ע"א) בשם

תלמידי רבינו יונה שזו תקנת חז"ל שתיקנו שבפחות משיעור ארבעים סאה אינו יכול לטבול אף שכל גופו עולה בהם ע"ש.

וראה עוד להגאון רבי יצחק בכר דוד מקושטא בספר דברי אמת בקונטרס השלישי (דף נ"ה ע"א) שעמד וימודד אר"ש בזה בעומק רב, ותחילה כתב: ראיתי לעמוד על מ"ש הט"ז "מיהו לא אמרו זה אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא אבל מן התורה בין אדם בין כלים מתחטא בפחות מארבעים סאה רק שכולו עולה בבת אחת", והרב דברי אמת הרבה להשיב על זה.

ודרך הלוחי ראיתי בירחון אור תורה תשמ"ה (סי' ט"ז) להגאון רבי יהושע ממאן מי שהיה דיין במראקש מרוקו ושוב כאן בא"י ראב"ד וחבר ביה"ד הגדול, שהאריך לחזק דבריו שדעתו כי שיעור ארבעים סאה של מקווה מים הוא שיעור דרבנן, ועיין עוד שם בירחון הנ"ל שנת תשנ"ז במאמר להר"ד עידן, מדייני בית הדין של ישיבת כסא רחמים, להוכיח כן, והעיר על הגרע"י בספר מאור ישראל חגיגה (דף י"א) ד"ה טהרות, דמ"ש מרן שא"צ באדם ארבעים סאה איירי במעין ולא במקווה ע"ש, וכתב עליו והמעין ישר יחזו פנימו דאינו כן, אלא אף במקווה לא בעינן ארבעים סאה מדאורייתא וקרא אסמכתא בעלמא ע"ש, וע"ע שו"ת חדות יעקב (סי' ל"ה).

ושוב ראיתי כי דברי הגר"י ממאן נדפסו בספריו שו"ת עמק יהושע ח"ג יו"ד (סימנים ג' וד') ובחלק ד (יו"ד סי' א') ובחלק ה (יו"ד סי' ט"ז) ושם ציין לספר גולות עיליות על מקוואות (פ"א מ"ז פיסקא א') ושכן כתב הגאון המלאך רבי רפאל ברדוגו בספר תורות אמת (סי' ר"א ס"ב) ששיעור זה הוא מדרבנן, ומדאורייתא כל א' לפי גופו דבקטן סגי בפחות ממ"ס, וכתב שם ושו"ר שכ"כ התוס' בפסחים (דף י"ז) ד"ה אלא, דמשמע דמדאורייתא ברביעית סגי כל שגוף הדבר עולה בו שכתב לדבר פשוט, וע"ע בתפא"י מקוואות (פ"ב מ"א) שכתב באדם קטן דסגי ליה מדאורייתא כשרק כל גופו מתכסה במים ואפילו אינן ארבעים סאה ורק מדרבנן צריך גם לקטן ע"ש, וראיתי עוד מובא בשם הגאון רבי אלחנן וסרמן בקובץ שיעורים (ח"ב דברי סוכה ס"ו) שכתב דמשמע דהא דאין טבילה בפחות מארבעים סאה באדם קטן הוא מטעם לא פלוג ולפי"ז אין זה אלא מדרבנן ולא מדאורייתא. ולא הבאתי כל זאת אלא ללמד דאף דנקטינן להלכה ארבעים סאה לעיכובא, מ"מ אפשר לאלומי היתר בשעת צורך מעוד סניף, ואף אם הדבר במחלוקת הפוסקים שדחו דבריהם

כדאים הם, כל אותם הפוסקים הנ"ל שלדעתם מדאורייתא סגי במים שכל גופו מתכסה בהם, לסמוך עליהם, והבין].

ואם כן יש לנו צדדים שונים ואילנות גדולים להיתלות עליהם, ומי שיש לה בביתה בריכה פרטית והמצב הוא שאין שום ברירה אחרת, לא מקווה רגילה, לא ים או נהר, תטבול בבריכה הפרטית.

ומי שכל האפשרויות הנ"ל בלתי קיימות אצלה, והגיע זמן טבילתה וחייבת לטבול יש ללמדה כי אם יש לה אמבטיה המכילה 330 ליטר מים, (כגון ג'קוזי) תוכל לטבול בה, [לגבי השיעור המדויק, כל אחד יתייעץ עם מורי הוראה באופן אישי כי יש מי שהקל מעט גם בשיעור זה] ובלבד שתעמיד מי שישגיח שכל גופה בשלמותו יכוסה במים.

ואף כי רבים יעקמו שפה יניעו ראש, אנן בשיטת חז"ל שלימדונו "מוטב יאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ולא יאכלו ישראל בשר תמותות נבילות", קדושין (דף כ"ב ע"א), והמצב הזה כעת הוא ממש אונס, ואנוס רחמנא פטריה, ואין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניה עם בריותיו עבודה זרה (דף ג' ע"א), והתורה נקראת תורת חיים ודרשו רבותינו (יומא פה ע"ב) "וחי בהם ולא שימות בהם", וחלילה שיתקיים בישראל הפסוק ביחזקאל (כ כ"ה) "וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם", לכן את כל זה כתבתי כהוראת שעה.

מילואים בתוספת מרובה על העיקר

לתשובה בענין טבילה בזמן מגפת הקורונה

כל הנזכר לעיל היה כתוב אצלי ברובו מלפנים ושלחתים עתה לכמה חכמים בטרם אפרסם הדברים, אך כבר נתקיים בהם הפסוק ותגעש ותערש הארץ, והוצרכתי לעיין ולהרחיב הדברים כמה שאפשר מפי סופרים וספרים כדי השם הטובה עלי, ואף שלכאורה הדברים כשלעצמם פשוטים, מאחר שלדעת רוב הראשונים מים שאובין למקווה הוי מדרבנן, ולדעת כמה גדולים מי ברזים אינם נקראים שאובין אם כן כל פוסק הלכה מבין מדעתו, שבשעת הדחק אם יש רק מקווה שאובין שבאו מהברזים יש להתיר לטבול בהם, אולם מאחר שרבים נבהלו כן תמהו על המחזה, הוצרכתי לעיין שוב ולהרחיב הדברים ממה שמצאתי ולקטתי מספרי רבותינו הפוסקים, שאין הדבר הזה בגדר חידוש, וכבר מי ברזים למקווה הותרו בזמנו גם שלא בשעת דחק שכזו, וכל שכן כעת, וארחיב מעט שוב באותם הפוסקים שצינתי בקיצור לעיל.

והעולה מהדברים שאביא לקמן שהרבה גאוני עולם שכל בית ישראל נשען עליהם, כבר מאז שהעולם התפתח והומצאו משאבות המים המביאות המים מהמאגרים דרך צינורות עד הבתים, נדרשו לזה בכל מקומותיהם כפי שנביא להלן, מחכמי טורקיה, חלב, מצרים, ארץ ישראל, מרוקו, אלג'יר, תוניס, ארגנטינה אירופה ואמריקה, ורבים וכן שלמים עלתה דעתם להקל ולהחשיב מי הברזים ככשרים למקווה.

פסק גאוני איטליה בזמנו

הנה הגאון בעל שו"ת זבחי צדק רמז לפסק רבני איטליה והפסק נמצא בספר משבית מלחמות נדפס בוונציה שס"ו, שחובר נגד ספר שיצא לאסור מים המגיעים למקווה כשהם עוברים בצינורות, וכל הספר הזה עוסק רק בעניין הזה ונדפסו שם כמה וכמה הסכמות ופסקים להתיר מרבנים גדולים מאותו הדור, ובסופו ראיתי חתימות כל הגאונים שהסכימו להיתירא, והם: הגאונים הרב בן ציון צרפתי, הרב יהודה שרוואל, רבי יצחק גרשון, הרב יוסף שאיגאה,

הרב ברוך בכה"ר שמואל, הרב עזרא מפאנו, הרב נחמן בכה"ר שבתי חנין, הרב שמחה לוצאטו, הרב חזקיה פינצי, הרב משה מטיצינה, הרב נתנאל טרבוטו.

דברי הגאון רבנו יוסף חיים בעל ספר בן איש חי

לעיל כתבתי שגם הרב זבחי צדק בנדון מקווה כלכותא עלתה דעתו הרמתה להתיר וסמך עצמו על המהרימ"ט ומהר"ם בן חביב, ושם בזבחי צדק הביא דברי תלמידו הגאון הרב בן איש חי, והנה הרב בספרו בן איש חי (שנה ב פרשת שמיני אות ב') כתב וז"ל אבל מים שאובים על ידי אדם שנתנם לתוך המקווה, פסולים, מיהו יש מקומות שהמים באים ונמשכים מן הנהר לתוך הצינורות על ידי מכונה, וכו', ועל ידי כך יעלו המים לתוך הצינורות שהם פתוחים משני עבריהם, והמים נופלים מאליהם תוך הצינורות, וכתבתי בזה תשובה באורך בספרי הקטן רב פעלים להתיר המקווה הנעשה בכך, ואף על גב דזה נעשה מכוח האש אשר האדם מדליק בידיים אין בזה פיסול משום דעליית המים היא נעשית על ידי שלשה כוחות בזה אחר זה, ואע"פ דהגאון תבואות שור מחמיר בכוח כוחו מודה בשלושה כוחות, ע"ש. ואמנם בספרו שו"ת רב פעלים, לא נמצאת תשובה זו אך באמת בספר הוד יוסף שיצא לאור מכתביו נמצאת התשובה הזו עיין הוד יוסף (סימן ע"א) וידוע כי כל מה שהביא בספרו בן איש הוא דעתו הלכה למעשה.

פסק הרב רפאל אהרן בן שמעון בנוגע למקווה מצרים

וכיוצא בזה התיר הגאון רבי רפאל אהרן בן שמעון בשו"ת שלו ומצור דבש (יו"ד סי' ד' ואילך) ובספרו נהר מצרים (יו"ד סי' ט"ו) וקיבל שם הסכמת הגאון רבי יעקב שאול אלישר (שם סימן ה), והסכמת הגאון רבי סלימאן מנחם מני רבה של חברון ואביו הגאון רבי אליהו סלימאן מני (שם סימן ו), והגאון רבי רפאל יצחק ישראל רבה של רודוס ואח"כ אב"ד לעדת הספרדים בירושלים (שם סי' ז'), וגם חברו הגאון רבי אליהו חזן בעל שו"ת תעלומות לב (ח"ג סי' ל"ד) הסכים בזה.

פסק הגאון רבי יצחק בן וואליד מטיטואן

גם הגאון רבי יצחק בן וואליד מעיר טאטואן שבמרוקו בשו"ת ויאמר יצחק (יו"ד סי' ס"ב) גם כן התיר כיוצא בזה (הגאון הרב בן איש חי בשו"ת רב פעלים ח"ב או"ח סי' כ"ב, כשמזכירו מכנהו "מופת הדור").

פסק הרב פני יצחק אבולעפאי

וכיוצא בזה כתב גם הגאון רבי יצחק אבולעפאי בשו"ת פני יצחק ח"ה (יו"ד סי' ח') בשאלה מהרב יוסף ענתבי על המקוואות שבמצרים שמקבלים מימיהם דרך צנורות ומשאבות וכו' והאריך בהיתר, ושם כתב כל המרבה למצא צד היתר להמים הללו להכשירם לעשות מהם מקווה ואפילו שיהיה על צד שעת הדחק ה"ז משובח ומצוה עביד למנעם מאיסור תורה, והאריך שם בנימוקים להיתר. וראה עוד בספר עיני אברהם (יו"ד סי' ט"ו) ובספר צוף דבש מועטי (יו"ד סי' מ' דף כ' ע"א).

פסק הרבנים הגאונים הרב חיים אשכנזי והרב בכור מזרחי

ובשו"ת גנזי חיים להגאון רבי חיים אשכנזי (יו"ד סי' א') נשאל מהרב משה דיין מנזא אמון, וכתב על דבריו הנה מעלת הרב הפוסק עמד וימודד ארש, לא הניח זוית ולא פינה אשר לא עבר בה עמד ויתר בכמה ראיות המוכיחות, וידענו כי הוא ישר בדעותיו ושלם במושכלות והאריך שם בדברים, והביא דברי הגאון בעל ספר זכרון יוסף (סי' י"ג) שנשאל גם הוא על נדון כעין זה ושם (בעמוד קס"ה) כתב שלכאורה טורבינה שמתנועעת ע"י אדם יש לאסור המים.

אבל הרב אשכנזי סיכם את פסקו בזה"ל סוף דבר העולה מן המקובץ לענין דינא בנ"ד דמקווה זה שבאים לו המים מנהר הנילוס ע"י הדיו"פי והוא הטורבינה שמושכת המים מן הנהר ע"י פאפ"ור (מכונת קיטור) של אש ויורדים המים מן הטורבינה אל מקווה גדול ומשם ייפרד לכל העיר לבתים ולחצרות ולמרחצאות ואל המקווה נמשך המים ע"י סלוניות הקבועים תחת הקרקע בוודאי הגמור שהמקווה הזה כשר לטבול בו, וחתם עמו גם הגאון

הרב בכור מזרחי.

פסק הרבנים הגאונים רבי שאול סתהון ורבי יהודה טראב

וכיוצא בזה כתב גם הגאון רבי שאול סתהון דבאח בספר דבר שאול (יו"ד סי' א') לענין מכונה וצינורות המושכים מים למקווה אם כשרים הם, ובסוף התשובה שם הוסיף בזה הלשון ראיתי מכתב מהרב יהודה חיים טראב הכהן ששלח לאיש אחד נכבד בעיר רוסאריו, דלמה הם מצטערים ומחכים לגשמים והרי יש לכם מכונה המוציאה מים מן הנהר ומותר למלאות המקווה ממים האלה כאשר האריך הרחיב הרה"ג כמוהר"ר יצחק אבולעפיה להתיר בשופי, והיא התשובה שהזכרתי לעיל מספר פני יצחק. וראה עוד להגאון רבי יהודה טראב הנ"ל בספרו שארית יהודה יו"ד (סי' ג') ע"ש.

פסק הגאון רבי מסעוד הכהן בעל ספר פרחי כהונה

וכיוצא בזה דן בתשובה ארוכה הגאון רבי מסעוד הכהן בשו"ת פרחי כהונה (יו"ד סי' ל"ג) לענין המקווה מעיר נימור המביא מים דרך הפומפא ובתוך דבריו כתב וז"ל ומעתה שנתברר לנו דכל היכא שהמים מחוברים אל המקום, הגם שבאו ע"י אדם לא פסלי לפי"ז בנדון שלפנינו שבשעה שעולים המים מהפומפא עד שנשפכים לתוך המקווה, הם מחוברים ממש עם המעין הגם שבאים ע"י אדם שמגלגל בפומפא, לא פסלי, ושם כתב כי הגם שהרב זכרון יוסף הביא מקצת גאונים שאסרו, בההוא עובדא היינו משום שמלאו בידיהם ממש המים מן המעיין וסוף דבר העלה בנדונו בכחא דהיתירא.

דברי הגאון רבי עובדיה הדאיה בעל ספר ישכיל עבדי

וראה עוד להגאון רבי עובדיה הדאיה בספרו שו"ת ישכיל עבדי ח"ה (יו"ד סימן כ"ו אות ד') וז"ל בתוך תשובתו, מה שיש להעיר בזה, הוא אם בכלל מכונת חשמל זאת המעלה את המים היא מתייחסת ביחס שאובין או לא, הנה בדברינו בישכיל עבדי (ח"א סי' י"ב, סעיף ג' אות א') הבאנו דברי הזכרון יוסף (סי' י"ג) שאפשר שיש להקל אם משיכת המים היא תמידית, באין הפסק

שמתכשרים ע"י השקה ע"ש, ושם (באות ה') כתב ופוק חזי מה שהאריך בזה הרב ומצור דבש, עש"ב.

דברי הרב ויען יצחק

וראיתי גם להרה"ג רבי יצחק רפאל אשכנזי מחכמי איטליה מלפני כמאה שנה בספרו ויען יצחק (יו"ד סי' ט' אות ב') בתשובה לשאלת הרב אלישע מפאנו רב ראשי בעיר מילאנו, שכתב שיכול לעשות ממי המעיין הגדול אקוידוטו הממשיך מימיו ע"י סלוניות לכל בתי העיר יען המים עולים למעלה בכל שעה ומחברים הם למקור המעיין שאינו פוסק. והמו"ל שם בהערה כתב דזה לא שייך באותם שיש להם מכונות פומפי ללחוץ את המים ולדוחקם על ההר, ואומנם הרב אשכנזי בסימן שאחרי זה, בתשובה לרבה של נאפולי הרב יוסף סונינו, כתב מה שהצעת לי ממרוצת המים הבאים ממקור סירוננו ועלו על ידי פומפי להרים טוב לילך בדרך הישר לקבל מי גשמים מגג הבניין על ידי צינורות, הרי שפתיו ברור מללו שרק אמר לו, טוב וכו' אבל דעתו כסתמות דבריו בסימן ט להתיר כמו שהתירו רבני איטליה בפסק הנ"ל משנת שס"ו.

והנה כל אלו החכמים גאונים גדולים וידועים מחכמי הספרדים שבחרו בדרך כחא דהיתירא על מנת לזכות את ישראל, אך להלן נביא שלא אלמן ישראל וגם גאונים גדולים ונודעים מרבני אשכנז הלכו בדרך דומה.

פסק הגאון הרב עפשטיין ערוך השולחן

גם הגאון רבי יחיאל מיכל הלוי עפשטיין כתב בספרו ערוך השולחן והזכרתי לעיל (סי' ר"א סעיף קס"ה) בזמננו שהרבה מקוואות שממשיכים המים על ידי סלוניות מהמעייין בעומק הארץ ומעלים המים ע"י סלוניות של ברזל מן הנהר הגדול אם הסלוניות מחוברים לכתלים ודאי מותר, ושם (אות קס"ח) כתב וגם בעירנו עשו כן ושם (אות קס"ט) כתב ויש מקוואות בערים הגדולות שבשם הולכים המים מהנהרות לכל בתי העיר דרך צינורות וסלוניות תחת הקרקע בעומק וממשיכים גם למקוואות המים האלו וכו' עש"ב.

פסק גאוני אמריקה

בזמנו חי בארה"ב גאון תורה בשם הרב דוד מילר שהיה רב מליטא מתלמידי ישיבת סלבודקא, ונסמך על ידי הגאון הרב יצחק אלחנן ספקטור מקובנא. הוא נסע לארצות הברית לפני שנת 1900 כאשר לא היו באמריקה כמעט אורתודוקסים ועל הכל שלטו הרפורמים. הוא לחם בכל כוחו למען קיום המצוות ולהפצת התורה (כי היהודים החרדים הגיעו לאמריקה בעיקר אחרי מלחמת עולם הראשונה. הרב פיינשטיין, הרב קוטלר, הרב קמינצקי, הרב סולובייצ'ק, אבל לא לפני כן).

הרב הזה ראה שנשים לא טובלות בכלל וחיבר קונטרס ביידיש לחיזוק שמירת טהרת המשפחה וגם פיתח אופנים והדרכות כדי לבנות מקווה לאנשים פרטיים. הוא היה מגדולי רבני אמריקה ועלה בלבו רעיון גדול להציע מקוואות שיש בהם ארבעים סאה ממי ברז, והביא זאת בספרו "סוד נצח ישראל" ח"ב עמ' 22-15 את הסכמותיהם של גדולי גאוני ופוסקי אמריקה בזמנו (לפני מלחמת עולם הראשונה) על קונטרסו "מקווה ישראל" בעניין אופן בניית מקווה ביתית מהברז.

סברתו העיקרית והמרכזית של הרב מילר היא כך: הואיל וההלכה ברורה כי מים שאינם ראויים נהפכים לראויים כשהם באים במגע ישיר עם מים ראויים וכשרים (השקה) אם כן בשעת הדחק מקווה יכול להיות ממולא עם כל סוג מים (מהברז) ובכל דרך שהיא הואיל והם בעצם במגע עם המים הראויים וכיון שהמים הללו ממקור שהוא כשר למקווה ומחוברים אליו, לכן בשעת הדחק נהפכים המים מהברז לראויים, כי סוף סוף שורשם מהנהר או מהים, ובלבד שיהיו מכונסים ויהיה בהם ארבעים סאה! וזה כמעט בדיוק כמו שכתב הגאון בעל שו"ת פרחי כהונה שהבאתי לעיל.

וכתב שם שהסכימו אתו וכתבו שיש לסמוך על דבריו בלי שום ספק, רבנים רבים, ביניהם הגאון רבי שלום אלחנן יפה אב"ד סנט לואיס ממייסדי אגודת הרבנים דארצות הברית וקנדה בעל שו"ת שואל כענין, הגאון רבי גבריאל זאב מרגליות רבה של בוסטון וראב"ד "עדת ישראל" בניו יורק ונשיא כנסת הרבנים האורתודוקסית בארצות הברית ובקנדה בעל ספר תורת גבריאל, הגאון רבי משה זבולון מרגליות רבה של בוסטון ונשיא אגודת הרבנים דארצות הברית וראש ישיבת רבי יצחק אלחנן, הגאון רבי צבי שמעון אלבום רבה של שיקגו

בעל ספר דברי אמת ע"ש. וכתב שם שעוד רבנים נוספים הסכימו עם דבריו אלא שאי אפשר למנותם כי רבים הם ושדבריו נתקבלו בקרב כלל הציבור הדתי באמריקה, ע"ש.

ובאמת שעד שנת 1950 היה מקובל בארצות הברית בקרב הדתיים לבנות המקווה על פי שיטתו של הרב מילר. למעשה הרבנים שהלכו בדרכו של הרב מילר היו גדולי פוסקי אמריקה באותם זמנים, וכך כותב מפורש הרב מילר שם, שמדובר ברבנים האורתודוקסים הבכירים של אמריקה בזמנו. עכ"פ מצינו ראינו שדבריו בזמנו נתקבלו על ידי רבים וטובים מחכמי אמריקה.

עוד פוסקים שכתבו להחשיב מי הברזים ככשרים למקווה

ואחר החיפוש מתברר שגם גדולים אחרים עמלו וכתבו ברוח זו, ומהם הגאון הרב יהודה רוזנברג בעל ספר ידות נדרים ועוד חיבורים בספרו אמר ודעת בחלק השני הנקרא יחווה דעת ושם (בסימן י"ח) הוא דן גם באורך איך אפשר לעשות מקווה בית קטן כי הנשים קשה להם לנסוע למקום רחוק, ויש שממאנות ללכת לטבול במקווה ציבורית של הקהל, ולכן כתב שם, נתעוררתי להודיע בשער בת רבים על אודות תקנה טובה ונחוצה, שיש ביכולתנו לתקן מקווה קטן שיהיה כשר וישר ע"פ דין תורתנו הקדושה לטבילת נדה, אם אך יגיע למקום ההוא מי נהר הנמשכים על ידי סלוניות לתוך הבתים, ועי"ז ינצלו נפשות רבות מישראל מן העונש של איסור נדה דהא לא שביק איניש היתירא ועביד איסורא. והאריך בזה וכתב הכשר המים הנמשכים על ידי סילונות, שע"ז ינצלו אלפי נפשות מאיסור כרת, כי לא יהיה עוד לנשים העדינות תירוצים של מעשי שטן כמו להתרעם על אי ניקיון וכו' עש"ב.

עוד על תקנת המקוואות באמריקה

כיוצא בזה כתב הרב ניסן טעלושקין מרבני אמריקה בחוברת המסלה התרצ"ו (שנה א חוברת י"ב) במאמר שקרא לו "קונטרס המים" והביא שם את דעת הרב בעל ערוך השולחן להקל, ושהרב מיללר בקונטרס בשם מקווה ישראל בהסכמת הרש"א יפה, הרג"ז, והרמ"ז, מכשיר בפשיטות השימוש במימי העיר, וכשאנו פונים לגדולים, הם נוטים להחמיר מחסרון ידיעה, אבל אין מהם אומר

הלכה ברורה, ופלפל בהלכה, וסיים עפ"י כל האמור יש לראות שיש מקום להתיר מימי העיר. ובחבורת המסלה שנת התרצ"ז (חבורת א') סיכם את דבריו כך, ע"פ כל האמור יש לראות שיש מקום להתיר מימי העיר, ומי שמתעניין במכשולים הבאים ממקוואות הרגילים ובקושי שיש בבנין מקוואות ע"י קרח או מי גשמים יסכים עמדי, שכדאי שגדולינו יטפלו בהיתרם של מימי העיר, וסיים שם, אחרי כותבי המאמר הנ"ל השגתי את ספרו של הגאון רבי דוד פרידמן [שאלת דוד] מקרלין ושם בפסקי הלכות תשובה א' בשאלה כעין הנ"ל מבואר כמעט לגמרי כנ"ל להלכה.

דברי הגאון מקארלין

וראוי לשים לב למה שכתב בספר שאלת דוד (סוף סי' ז') להגאון רבי דוד מקארלין (שהיה גדול וזקן רבני ליטא בדורו מתלמידי הגדולים של רבי חיים מוולוז'ין) הנ"ל אודות הרבה מקוואות ברחבי ארץ רוסיה ופולין שנעשו על פי גדולים, אם לא יתירו יבטלו הנשים העדינות הטבילה לגמרי, לזאת אמרתי עת לעשות וכו' ומוטב וכו' ואם אין ישראל נביאים בני נביאים הם ובפרט כי יש להם על מה לסמוך הרבה פוסקים ראשונים וסברות רבות, לזאת למען לא תתבטל ח"ו הטבילה לגמרי שיתבטלו נשי ישראל מפריה ורביה יסמוך על סברות גדולי הראשונים אשר תורת אמת בפיהם, ובטח לא יביא הקב"ה תקלה על ידם ע"ש.

התשובות של הגאון קרלין נמצאות בסוף ספרו 'פסקי הלכות' ע"ש.

אך מי שפעל לשנות את הכל שם, היו כמה רבנים שנמשכו אחר הגאון הרב יום טוב ליפא דויטש מחבר ספר טהרת יום טוב שלקח לעצמו לשנות את כל המקוואות, בואם של רבנים בעלי השקפה אחרת מההשקפה הקודמת לאמריקה אחרי מלחמת העולם השנייה, שינה את החשיבה לגמרי, מחשיבה של זיכוי הרבים למנוע איסורי תורה, השתלטה לה השקפה שונה, לגדור ולהדר כמה שאפשר, והיות רבים מהם גדולי תורה ומלומדי מלחמה, גרם

שנצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון האלקים של המתניות והסובלנות!

כך היו בנויים המקוואות גם באנגליא

ודומה לכל הנ"ל יש בספר מקווה ישראל להגאון רבי ישראל חיים דייכעס רב ואב"ד בעיר לידז אנגליא, תשובה ארוכה בתחילת הספר אודות המקוואות אשר במדינת אנגליא שהמים נמשכים לתוכן דרך צינורות מנהרות או מעיינות דרך מודד הנקרא "מיטערס" (שעון מים) והנה קמו מערערים על המקוואות באומרם כי המיטערס הם כלים וא"כ המים בבואם תוך המיטערס שהוא כלי לפי דעתם, ונעשים שאובים המגיעים לתוך המקוואות, ואחרי אשר בערי אנגליא אינם נמצאים בארות או מעיינות בתוך העיר ורק נמשכין על ידי צינורות ממקום רחוק המספקים מים, לכל צרכי העיר ואי אפשר להשיג מים אשר לא יבא דרך המיטערס, וכל המקוואות הנעשות במדינה זו מן העת שנתיישבו אהב"י ועד עתה נעשים כך, וכו', והאריך בתשובה כפי רוחב דעתו להקל כפי שתמיד נהגו, ומשמע שכל הערעור הוא משום שעון המים ולא על עצם עשיית המקווה מצינורות ברזי המים העירוניים, על דרך מה שהתירו גדולי החכמים הספרדים ורבני אמריקה כנ"ל, וע"ע בספר דעת כהן (סי' קכ"ח) שהשואל רצה להחשיב את שעון המודד מים בדרך למקווה ככלי קיבול והרב דחאו עש"ב.

תשובת הגאון הרב יצחק חזן בספרו יחווה דעת בנוגע למנהג במרוקו

והנה עוד אני עוסק בזה נודע לי מתשובת הגאון רבי יצחק חזן, שהיה דיין במרוקו ואחר כך חבר בית הדין הגדול בארץ ישראל, ופקיע שמיה כגאון עצום, בספרו שו"ת יחווה דעת, ח"א (יו"ד סי' ז') כתב בעניין זה ולפי חשיבות הדברים אעתיק מה שנצרך לענייננו, הרב חזן נשאל מהרה"ג רבי חיים שושנה מי שהיה חבר בבית הדין בראשותו של הגר"ש משאש בקזבלנקה, בדבר מקווה טהרה אם כשר הדבר למלאותו ממי העיר הבאים ממקום מאגרם דרך צינורות ונשפכים למקווה על ידי פתיחת ברז, שלפי דעתו אין בזה שום חשש של פיסול שכן נהגו בכל ערי מרוקו. וכתב הרב חזן : אמנם כולנו יודעים שבכמה מקומות במרוקו היה נפוץ היתר זה למלאות מקוואות ממי העיר על ידי פתיחת ברז, אולם ידידי הרב הלא שמעת אם לא ידעת כי בזמן האחרון

התעוררה שאלה זו מפי כמה רבנים קנאים ותלמידיהם שהטילו כל מיני חששות באותן המקוואות... ובהשתדלותם נבנו בכמה ערים מקוואות לפי ההידור...

בזמנו הגשתי הצעה למועצת הרבנות הראשית המרוקאית לבדוק את ענין כשרות המקוואות לאור ההלכה ולא נעניתי על כך, אך קבלתי תשובה מפי כבוד הרה"ג כמוהרר"ש אבן דנאן נשיא המועצה וראב"ד בדה"ג כי לא טובים אנחנו מאבותינו שלא עלה על דעתם לעורר בזה פיסול ספק, כמובן שאת דבריו של הרב קבלתי כהלכה פסוקה דמן גברא רבא קמסהיד עליה, ובוודאי הברור אמרתי שיש סימוכין למנהגם של הראשונים ואין לפקפק אחריהם.

אך היות ומהר"ח שושנה שאלו בענין זה אז הוא נענה לבירור ההלכה, ותחילה הביא מהגאון רבי שלמה הכהן בספרו לך שלמה (בהשמטות יו"ד סי' ח') אודות מי המקווה שבעיר אזור, שמוציאים מהנהר על ידי משאבה חשמלית ומובאים לברכות ולמכונת סינון וזרימתם לעיר ולבתים, ומכללם המקווה טהרה דרך צינורות מתכת וירידתם למקווה על ידי פתיחת הברז, והרב בחוכמתו הרבה דן בכל הספיקות כולם פושטם להיתירא, והרב חזן האריך בפלפול ההלכה כיד השם הטובה עליו, וכתב (עמוד קב) בד"ה ומזה יוצא דמה שנהגו במרוקו ובשאר מקומות להכשיר מקוואות כאלה שנעשים ממי הברז מנהג כשר הוא ומיוסד ע"פ דברי מרן.

תשובת הרב מקווה המים על מנהג מרוקו

ובהיותי מתפעל ומתפלא מדברי הרב חזן, הקרה השם לפני תשובתו הנפלאה של הגאון רבי משה מלכה ראב"ד והרה"ר לפ"ת ומלפנים דיין במרוקו, בספרו שו"ת מקווה המים ח"ג (יו"ד סי' י"ז) שגם הוא נדרש לשאלתו של הגר"ח שושנה, הנ"ל, בענין מלוי מקווה טהרה מן הברז אשר נהגנו להתיר בכל ערי מרוקו ולכל היותר עשינו המשכה ד' טפחים. והשיב לו הגר"מ מלכה ידוע לכולנו שכל הערים הגדולות בערי מרוקו הסתפקו במימי הברזים שהיו קבועים בבתיים והמים הללו מקורם מהברכות הגדולות הנמצאות מחוץ לערים אשר חברת המים מעבירה לתוכן אלפי מטרים מים מעוקבים מכל הנהרות והמעיינות אשר נמצאים לרוב במדינה, ומהם מביאים מים גם לתוך

מקווה טהרה לטבילת אנשים ונשים, וכל זה היה כמובן בהסכמת רבני העיר ואין פוצה פה ומצפצף, וכאשר נבנה בה"ד החדש בעיר קזבלנקה בשנת התשי"ג נעשה שם מקווה מפואר במים מהברז על ידי המשכה כמה טפחים אך לא במי גשמים, ובוודאי דלאו קטלי קני באגמא ניהו (סנהדרין לג ע"א) וכל מה שעשו, ודאי היה על פי ההלכה הברורה, והאריך וסיים פסקו וז"ל, בצרוף הכל שאין השאיבה פוסלת לרוב הפוסקים כי אם מדרבנן, וכי מי הבריכה המספקת מים למקווה יש לה דין מעין ועל כל פנים דין מים כשרים למקווה, ואין בה במכונת המדידה שום חשש של שאיבה, וכל הצינורות והבריכות של מתכת אין בהם משום קבלת טומאה, לאור כל זה מנהגנו בחו"ל לעשות מקווה מהברז יסודו בדברי חז"ל ויש לנו על מי לסמוך כי הכל שפיר לפי ההלכה הברורה, אלא שלהיות ופה בארץ נהגו להדר את המצווה ולעשותו מי גשמים, אבל לעניין הכשר ודאי שגם מקווה מהברז מטהר, אלא שסיים שצריך שיהיו בו אופני ההכשר והם המשכה ארבעה טפחים, ופתיחת הברז בשעת הטבילה כך שיהיה מחובר לבריכה הגדולה ובכך יהיה דינו כמעין.

וסיים: הראת לדעת דעת חכמי ישראל השונים, ואמנם בכל מקום שאפשר לעשות מקווה כשר לכל הדעות והיינו על ידי השקת מי גשמים ודאי דראוי לעשות כן, (ושם בעמוד ק"ג ד"ה ולכן) כתב ולכן נלע"ד שבמקום שאי אפשר לעשות מקווה מחובר למי גשמים, מותר לעשות מקווה ממי הברז אפילו לכתחילה, ורק ישגיח שהכל יהיה על פי ההלכה עש"ב כל דבריו היקרים עכת"ד הגר"מ מלכה.

עדות הגאון רבי יוסף משאש

וכך מצאתי להגאון רבי יוסף משאש בשו"ת מים חיים (סימן צ"ח אות ב, דף ס"א דפוס החדש) וז"ל: עוד שאל כבודו ע"ד המקוואות שהמים נמשכים בהברזים אם זה מותר, תשובה דבר זה פשוט התירו בכל העולם עיין בס' ישיכיל עבדי בח"א חיו"ד סי' י"ב שהביא בשם הפוסקים ההיתר בשופי וסיים בדף צ"ד סוף ע"ד וז"ל דנקטינן מהאמור דמצד הברזא אין מקום לחשוש בשום חשש יעו"ש, גם הגאון בעל דרכי שלום (ח"א סי' מ"ז) התיר בשופי יעו"ש, הרי לך יקר סהדותא, של הרב כי בכל העולם פשוט התירו וכן"ל.

דברי הגאון הרב שמואל מוהליבר

וראה עוד להגאון רבי שמואל מוהליבר בספר חקרי הלכה (הוצאת מוסד הרב קוק סי' ח' עמוד פ"ח) בדבר מקווה שרצו להמשיך המים בתוכה ע"י פלומפ דרך סילון של מתכת הקבוע לבניין שעל המעיין, והנה בלי שעת הדחק ודאי לא היה ראוי להכניס עצמו בדבר זה, אמנם כפי שכ' הרב מהר"י ספיר בקונטרס שנדפס בכבוד הלבנון, הנקרא מקור חיים אי אפשר באופן אחר כלל לתקן שם מקווה ע"כ פסק הרב הנ"ל להיתירא ואתו הסכים הרב הכהן מווילנא, ושם בהערות "וזאת ליהודה" (להגרי"ל מימון) ציין לספר מי השלוח (במקור נפתח בסופו שאלה ב) ושו"ת אמרי אש למהר"ם א"ש (חיו"ד סי' פ"ד), ושו"ת הר המור לר"מ בנעט (סי' כ"ב) ומהר"ם שיק (סי' קצ"ה) ושו"ת דברי מלכאל ח"ב (סי' ס"ה וס"ו) ושעל הכל האריך והעמיק בנחל אשכול לספר האשכול ח"א הלכות מקוואות (סי' נ"ג עמוד קכ"ט קל"ב) ע"ש בבקיות וחריפות לסמוך על המתירים, ובשו"ת מהרש"ם (מבערזן, ח"א סי' מ"ד) האריך ג"כ והוכיח מדברי התו"ט דהפלומפ אין בו תפסת יד אדם עש"ב.

דעת הגאונים הרבנים הרב יצחק אייזיק הרצוג והרב יצחק קוסובסקי

ובינתיים מצאתי מתשובת הגאון הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג הרב הראשי לא"י בפסקים וכתבים (חלק ד סימן ס"ד) במענה לשאלת אב"ד דיוהנסבורג הגאון רבי יצחק קוסובסקי שדן באופן בריכת שחייה שתהא כשרה גם לטבילה, ושם השאלה העיקרית היא הואיל והמים כל הזמן יוצאים ומסתננים דרך פילטער וחוזרין בחזרה לבריכה האם יש לחוש בזה, וסוף דבר הרב הרצוג התיר באופן שיעצרו את תנועת המים בשעת הטבילה. ובהשקפה ראשונה נראה שעכ"פ הבריכה בנויה כפי הדין לכתחילה עם בור מי גשמים של מ' סאה המושקים לבריכה הגדולה, רק בית הספק מצד יציאתם לסינון וחזרתם לבריכה והביא שם גם הערות מהגאון החזון איש, ושלדעתו יש להחמיר בפרט הזה, ולא נכנסו לדון כלל באופן בריכת בניית הבריכה עצמה, ונראה יותר לכאורה שנבנית מתחילה כבריכה רגילה, ורוצים לעשות באופן שתהיה

כשרה...

אולם בכדי להשלים את התמונה יש לראות את הדברים של הרב קוסובסקי שנדפסו בחוברת הפרדס (ירחון רבני שהיה יוצא באמריקה) שנה ל"א תשרי תשי"ז (חוברת א) ואעתיק מלשוננו של הרב קוסובסקי שם בכדי שיובנו הדברים היטב, הנני לשאול בזה את חוות דעתו הרחבה דעת תורה בענין הנוגע להלכה ולמעשה, כי הנה אישה חשובה אחת בכאן שהיא שומרת טהרת בנות ישראל פנתה בשאלה היות שהיא חפצה לבנות לעצמה בחצרה "סווימינג באדי" כנהוג בבתי עשירים, והיא חפצה לעשות זאת באופן שיהיה כשר גם לטבילת נשים, ותחילה כתב הרב קוסובסקי "והנה הדברים בזה עתיקים בספרי האחרונים בנוגע לענין הבאת המים לתוך החפירה העמוקה דרך צנורות ברזל הנעשים מתחילה על מנת לקובעם בקרקע שאינם מקבלים טומאה ואינם פוסלים את המקווה וכו'" ולשון זה פשוטו כמשמעו שהתכוון שהבריכה כשלעצמה בעצם כשרה, שאם לא כן היה לו לבאר ולהתנות בתנאי כפול ומכופל שכל הבריכה נבנתה בעצם כהלכות מקווה לכתחילה, במי גשמים וכו' רק מצד יציאת המים וחזרתם יש פה ספק.

ושם נדפסה תשובת הרב הרצוג הנ"ל ואחריה תשובה מהרב צבי פסח פרנק, ואחריה תשובה מהרב ניסן טעלשין שדעתו דוקא להחמיר בפרט זה, אולם בחוברת ה' של אותה שנה מובא מכתב למערכת, הבהרה מבנו של הרב קוסובסקי, שהרושם שמתקבל מקריאת הדיון שביניהם הוא שאביו נטה להכשיר למעשה טבילה שכזו, והתיר את המים העוברים דרך סלוניות של מתכת וכלי מדידה למקווה וחששו היה מצד הסינון וכו' נמצא שבצירוף שתי הדעות יחד יוצא היתר למעשה לטבול בבריכת שחיה, אולם הבן מבהיר כי הדיון היה רק להלכה ולא למעשה, ולמעשה לא נתן שום היתר ושלא יתלו באביו היתר זה של טבילה במים הבאים דרך צינורות של ברזל וכלי מידה עש"ב.

והנה המתבונן יראה שהרב הרצוג התייחס רק ליציאת המים מהמקווה וחזרתם, אבל לא התייחס כלל לעניין עצם הבריכה הזו להחשיבה מקווה ואיך היה אופן בנייתה של הבריכה והכשרתה והבאת המים אליה. ואם הדברים היו סתומים מעט, כי פשוטם כמשמעם כמו שכתבתי לעיל, בא הבן בהבהרתו ופשט את הדברים, כי אביו כתב על כל פנים להלכה גם אם לא למעשה להתיר

מי ברז למקווה, אם כן להלכה גם הוא וגם הרב הרצוג התירו את עצם הברכה להיותה כמקווה, ודי לנו בזה.

דברי הרב יד ראם

בשו"ת יד ראם (יו"ד סי' ה') להגאון רבי אהרן מנדל הכהן שהיה רב ודיין במצרים לעדת האשכנזים, מביא שאלה ששלח להגאון רבי אברהם אביכזר הרב הראשי לאלכסנדריה, ובקום המדינה חבר בית הדין הגדול, אודות מקווה של גביר אחד שרצה להכשירו ע"פ מה שכתב הרמ"א (סי' ר"א סל"ו) וכתב ונמצא באופן הברכה הגדולה שיש לו בהגינה שהמים באים לה ע"י הכלים של הגלגל וכו' ובזה נוכל לומר שהברכה הגדולה היא מקווה כשרה, וסיים תשובתו ויען שלכאורה נראה לי ההיתר הזה פשוט וברור מאוד מבקש חוות דעתו של הרב אביכזר עש"ב, ולא נמצאת תשובת הרב אביכזר ע"ז.

דברי הראשונים לציון הגאונים הרב שאול אלישר והגאון רבי יעקב

מאיר

בשו"ת מעשה איש (יו"ד סי' י') נשאל הגאון רבי יעקב שאול אלישר, ע"י חכמי אלג'ר כי מימי הראשונים הנשים טובלות במקוואות העשויים במרחצאות הישמעאלים הנמשכים להם מים מן המעינות על ידי צינורות והתיקון מתוקן עפ"י חכמים, אבל שאלו על הטבילה בבאניוס (אמבטיות) הנמצאים במרחצאות ההם, ושם פסלו הבאניוס מכמה טעמים, לפי שהבאניוס אע"פ שיהא על כל גדותיו אינו יכול לקבל ארבעים סאה, והשאלה אם יהיה בהם שיעור הראוי, ודעת הרבנים בשאלה לאסור, ושם הביא תשובת הרב יעקב מאיר ושוב דברי תשובתו עצמו, וסיים דבריו שיש להחמיר דהבאניוס אין להם ארבעים סאה ואין כל גופו של אדם עולה בהם אפילו עד הטבור, ובתשובה נוספת (סי' י"ב) כתב שהרב המתיר מצא לפי דעתו סעד וסמך לדבריו מאת מעלת הרבנים הגדולים ראשון המעלה רב הרבנים ונזר החכמים של ערי צרפת מו"ה צדוק הכהן וכבוד הרב הגדול כקש"ת אריה טרעני, אשר המה

נדרשו לשאלה הנז' וכתבו לפי רוחב מבינתם ועוצם חכמתם להקל וכו' ע"ש וסוף סוף דעת הרב ישא ברכה לאסור.

דברי הרב ישיב משה

וכדי לשבר את האזן כמה גדולי ישראל טרחו למצוא פתרונות לטבילת נשים בדרך קולא, ראוי להביא את מ"ש הגאון רבי משה שתרנג ראש רבני תוניסיה לפני כמאה שנה בשו"ת ישיב משה (ח"א סי' רס"ט) ואעתיק מלשונו הנצרך לנו, שאלתם בעניין הבאניוס (אמבטיות) במרחצאות של ערלים שיש מי שהתיר לטבול בהם הנשים טבילות מצוה, ותחילה השיב לאסור מפני שאין בהם מ' סאה ועוד בשעה שטובלות בבאניוס אינו מחובר למעין, דמסתמא הם סוגרים הברזות בעת שטובלת, וא"כ לפ"ז אם בעת שטובלת פותחים הצינורות לבאניוס וגם הצינורות צריך שיהיו רחבים כשפופרת הנוד אז אה"ן דהוי חיבור למעין, ולכן אין להכשיר הבאניוס אלא ע"י תיקונים הנ"ל, וסיים הארכנו בזה לחפש תיקונים אולי נוכל למצוא מרפא תעלה לנשים העדינות אשר לא תוכלנה לטבול במקווה אלא מרחצאות הישמעאלים, ומצאן מנוחה [עיין שו"ת איש מצליח ח"א יו"ד סי' כ"ב].

קונטרס רחב להגאון הרב חיים עזרתי

ובהיותי מחפש בספרי הפוסקים, מצאתי בקובץ זכור לאברהם שנת תשס"ה (עמוד קל"א ואילך) קונטרס ארוך ורחב שנתחבר על ידי תלמיד חכם גדול בשם הרב חיים אשר עזרתי שהיה תלמיד חכם מופלג, ורבו הגאון רבי אליהו חסון הסכים עמו כפי שכותב בהקדמת קונטרסו, והקונטרס הזה הועתק על ידי רבה של כרתים רבי אברהם איבלאגון מח"ס יין הרקה, כפי שמציינים שם, וכנראה שגם הוא הסכים לזה, אחרת למה לו להעתיקו, והרב המחבר מציע פתרונות הלכתיים לבניית מקוואות בכל בית בישראל עקב הפרצה הנוראה שהפסיקו נשים ללכת למקוואות, ושם בהקדמת דבריו לקונטרסו כתב כי הזמן גרמא בנזקין מחמת החפשויות הכללית שפרקו עול תורה מעל צואריהן, וכמה מהן שמתביישות להיות ערומות לפני אחרות והן רוחצות בביתם, וכתב עוד שם בזו הלשון, ולא אכחד כי כל מגמתי הוא לילך אחרי המקילין בתנאי רוח החיים שלנו, וכחא דהיתירא עדיף וחיובא עלינו להתיר

את האיסור, כדאמר ר"ל במנחות (דף ט"ל ע"א) פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה, כי כוח ההיתר מתוח להכשיר המים הללו מצד מים שאובים, ולפי שיטתי יקל לכל איש ישראל לעשות מקווה טהרה כדת של תורה ולבנותו, או לתקן האמבטיות הנמצאות לרוב בכל הבתים, ולמלאות את המקווה בכל עת הצורך, ויכול להיות להם בנקל מקווה טהרה זך ונקי ובמים חיים בתוך ביתם, ואז אשריהם ישראל לא שבקי היתירא ואכלי איסורא, וסיים וכל המציל נפש אחת מישראל (מאיסור כרת) כאילו קיים עולם מלא כידוע. וכדי לקיים נאה דורש ונאה מקיים כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה בניתי מקווה בביתי אשר חנני אלקים בכל התנאים הראויים, וזכיתי הודות לה' להפריש מאיסורא את אחת משכנותי, והאריך שם בקונטרסו בפלפול גדול, וסוף דבר כתב בסיכום קונטרסו (שם עמוד ר"ז) אחר כל צדדי הקולות שביסס בראיות נכוחות, יכול בנקל לעשות להם מקווה טהרה זך ונקי ובמים חיים בתוך ביתם איש איש כרצונם וכחפצם. עכת"ד.

כך פסק הגאון הרב יעקב זובער בספר זכרון יעקב

ובחופשי בספרים מצאתי תשובה חשובה להגאון רבי יעקב זובער רבה של שטוקהולם בספר בית יעקב (סימן י"ב) שנדרש לשאלת המרחץ העשויה ממים הנשאבים על ידי "פומפ" בצינורות שמביאים המים ממקורם, ושם האריך ואעתיק רק מה שמצאתי נצרך לענייננו וז"ל (באות ז' עמוד פ"א) והנה אנכי לא באתי בזה לחפש קולות להתיר לעשות מקווה לכתחילה ממים האלו הנמשכים ובאים ע"י הפומפ והסלוניות כיון שעכ"ז מידי חששות לא יצאנו לגמרי, ורק שזה בוודאי שהחשש שנוכל למצוא הוא רק איזו חשש דרבנן. וא"כ תבנא לדינא דידן שבמקום שפסול המקווה הוא רק דרבנן הלא כ' גם החת"ס שיש להתיר לכתחילה אף בקטפרס שע"י זוחלין ומכ"ש בחיבור ע"י סילון שהבאנו לעי' שגם הריב"ש הוא מתיר בזה וכפי שהוכחנו גם לדעת הרמב"ם והכ"מ אין שום חשש פסול בזה והבאר שהמים נשאבין ממנו יש לו דין מעין, עי' דברי חמודות בהל' מקוואות הבי' בשם מהרי"ק דבאר יש לו דין מעין.

ושם (באות ח) וליתר שאת יש לעשות שכל המים יבואו לתוך המקווה ע"י המשכה, וע"י המשכה לכו"ע אינו רק מדרבנן אפילו בשאובין גמורים כמבואר

בתוס' ב"ב (ס"ה ע"ב) בשם הר"ש מפונטזיא ומכ"ש במים האלו הנמשכים מבאר ע"י פומפ, ועי' ש"ך (ס"ק צ"ו) דשלא בכוונה אפי' כולו בהמשכה כשרה וכאן כשאין תפיסת יד"א מיחשב שלא בכוונה, ואנן הלא לא להכשיר מקווה זו כמו שהיא באנו כ"א להכשירה ע"י השקה בוודאי לכל הדעות היא כשרה.

ושם (בעמוד פ"ה) המים שאובין- הנני להדגיש שרק בשם אנו קוראין את

המים הבאים מ"הוראסערליבטובג" במים שאובין, כי יש דעות שאין מים אלו נק' שאובין עי' ערה"ש (סימן ר"א סעי' ס"ג) ורק אין אנו רוצים לסמוך ע"ז לעשות מקווה מהם, עש"ב.

אם אי אפשר בענין אחר וסמך על דין תורה אם יצא י"ח

עוד רגע אדבר מנקודה חשובה, שראיתי בספר הליכות עולם להגרע"י (דף קמ"ו) דלכאורה י"ל דכל שלא עלתה לה טבילה מדרבנן, אף מן התורה איננה טהורה, לפי מ"ש התוס' סוכה (ג.) דהיכא דלא חש לגזרה דרבנן כגון היושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, דגזרינן שמא ימשך אחר שולחנו, אפילו מדאורייתא לא יצא, ולכן אמרו לו אם כך היית נוהג לא קיימת סוכה מימך, אך שם הביא את דברי הפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"ג אות ז) שכתב שדברי התוס' (סוכה ג.) הנ"ל היינו במזיד, אבל באונס או שאי אפשר לו בעניין אחר, יצא י"ח מן התורה, ושכ"כ בשו"ת אמרי בינה (או"ח סי' י"ד) ובשו"ת בנין ציון (ס"ס ל"ג), ובלא"ה כמה ראשונים חולקים על דברי התוס' הנ"ל כמבואר בחידושי הריטב"א סוכה (כז.) והר"ן בסוף פסחים (סוף פסחים קטז) והרשב"א ברכות (יא.) ועוד פוסקים שהביא שם עש"ב.

נמצאנו למדים שאם אי אפשר בעניין אחר ומעמיד הדבר על דין התורה יצא ידי חובה מן התורה.

אמנם יש רבים מגדולי הרבנים מחד שכתבו לאסור איסור בכל האופנים שאינם מי גשמים, אולם מאידך יש שראו בהתקנת מקוואות מי גשמים קושי רב, ובפרט כשרצו להכשיר מקוואות במי שלג וקרח לעומת מי הברזים שמצויים בנקל, שיש פתח רחב להתיר לדעת גדולים אחרים, ואין באמת מן הצורך להיכנס לפרטי הדיונים ופלפולי ההלכות ופרטי הדינים היוצאים מתשובות כל הפוסקים דלעיל, שיכלה הזמן והמה לא יכלו, כי לכל צד יש ראיות וצדדים לכאן ולכאן כידוע כבכל ענין של הלכה, כי אין זו מגמת הדברים כעת, ועוד חזון למועד, אולם די למעיין בהשקפה כללית על כל מה שציינתי להבין כי ראשית אין כל חדש תחת השמש, ושהרוצה לסמוך עצמו על דעות המקילים יש לו חברים רבים, ובפרט לעת כזו שהיא שעת הדחק גדולה ביותר. וידוע שבכמה עניינים הסתמכו פוסקי הדורות על דברי רבינו הרמב"ם בתשובתו

בספר פאר הדור (סי' קל"ב) שכתב שפסק להקל נגד דין המפורש במשנה שהוא מדרבנן, משום שאמרנו "מוטב שיאכל רוטב ולא יאכל שומן עצמו" וסמכנו על אומרים "עת לעשות לה' הפרו תורתך", וזה הטעם שכתב הגר"ש משאש בשמו של הרה"ג המשמ"ח אליקים ראב"ד קזבלנקה כשהמריץ את

הגר"ש משאש בדין מקווה באמבטיה הנ"ל, ולא נקטו הרבנים הגאונים הנ"ל בגישת הלעיטוהו לרשע וימות חלילה, כי אין זו דרכם של אוהבי ישראל, וראה יביע אומר (ח"ח סימן י"ב סוף אות ג').

ספק ספיקא בדאורייתא

והנה כדי לאפושי בהיתירא נ"ל שיש לנו ספק ספיקא דהיינו ספק אי בעינן שאינם שאובין מדאורייתא ואת"ל בעינן שאובין שמא מי הברזים לא מיקרי שאובין, וספק ספיקא עבדינן אפילו כשהמחלוקת היא מיעוט כנגד הרוב ואפילו נקבעה הלכה כהרוב וסברת המיעוט היא סברא דחוויה, [כל שכן הכא שלא ברור מי הרוב ומי המיעוט, וסברת היתר מי ברזים לא רק שאינה דחוויה אלא כך עשו למעשה, ומעשה רב] וכמ"ש הרב בית דוד (ח"ד סי' א) והביאו הרב שולחן גבוה (בכללים סי' ק"ב) והרי זה ספק ספיקא ומתהפך ספק אם שרי מדאורייתא שאובין, ואת"ל אסור מן התורה שמא מי ברזים לא חשיבי שאובים, וכן להיפך שמא מי ברזים אינם כשאובים, ואת"ל שאובים, דילמא לא אסירי שאובים מדאורייתא. וכתב הש"ך בכללי הס"ס (סעיף ט"ז) והפר"ח (שם סק"ט) דבעינן ס"ס מתהפך והביאו ראה מדברי הסמ"ק שהביא בב"י (יו"ד סי' פ"ג) ועיין שו"ת איש מצליח (ח"ב יו"ד סי' כ') שהביא כל זה.

ואמנם כתב הרא"ם דכי אמרינן ס"ס בדאורייתא לקולא היינו דווקא בדיעבד אבל לכתחילה לא וכמ"ש בתוספותיו על הסמ"ג בהלכות מגילה, ואע"פ שהרב קול אליהו ח"א (יו"ד סי' י"ט) חלק עליו הנה הרב ימי יוסף בתרא (אבהע"ז סי' ט"ז) כתב שרק בדיעבד י"ל כן לפי שיש לחשוש לסברת הרא"ם, הנה בנדו"ד הוי שעת הדחק וקיי"ל שעת הדחק כדיעבד דמי (עיין ט"ז יו"ד סי' ש"א).

וראה להגאון בן איש חי בספר רב ברכות (מערכת הסמן אות ד') ספק ספיקא, בכללי הספקות, בד"ה וגם בסברת שהביא מהרב כנה"ג אה"ע (סי' ס"ח הגה"ט אות כ"א) שכתב ספק ספיקא מותר אפילו באיתחזק איסורא דבספק ספיקא אזלינן לקולא אפילו בדאורייתא גמרה ערוכה היא בפ"ק דברכות (דף ט' ע"א) דפרכינן בפשיטות ואמאי ספק ספיקא הוא, וכתב הרשב"א בתשובה (סי' ת"א) דספק ספיקא מהני אפילו בדאיתחזק איסורא ואפילו בע"ז, וכ"כ בספרו שו"ת בעי חיי (יו"ד סי' ס"ג), ושכ"כ בשו"ת מהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' י"א)

ובהרמ"ע מפאנו (סי' קכ"ז) ואפילו באיסור ערוה אזלינן בספק ספיקא לקולא וכ"כ בספר עדות ביעקב (סי' י"ב דף כ"ב ע"ג), ובספר פרח שושן כתב שפשטה ההוראה להקל בכל ספק ספיקא בדאורייתא אף לכתחילה ושכן הסכימו הרבה אחרונים וכן דעת הרב קול אליהו, עש"ב. וראה עוד למו"ר בספר ארים נסי על מסכת יבמות (דף כ"ד ע"ב) דס"ס בדאורייתא הוי כספק אחד מדרבנן כידוע...

וזאת לדעת כי עד דור אחרון בהרבה ארצות הסתמכו על הפוסקים הקודמים שהתירו מקוואות ממימי ברזים, ועד הזמן אחרון בארץ מרוקו שהכל היה על פי גדולי תורה הלה בספרתם, כפי שמצאנו עדויותיהם הברורות של הרה"ג הנ"ל הגר"ח שושנה, והגר"מ מלכה, הרב יצחק חזן שמעיד על הגר"ש אבן דנאן, שעל זה אמר הרב אבן דנאן לא טובים אנחנו מאבותינו, והמערער על זה בעצם מוציא לעז על מאות ואולי אלפים מגדולי החכמים, ועל אמותינו שכל חייהן טבלו במקוואות כאלה ומטיל מום בצאצאיהן שהם בני הנידה, הס כי לא להזכיר והאומר כן משתקין אותו.

סיום ומסקנה

אסיים בדברי אחד מגאוני הדורות הקודמים הגאון רבי יצחק אבולעפיה בשו"ת פני יצחק ח"ה (יו"ד סי' ח') הבאתיו לעיל, שכתב כל המרבה למצא צד היתר להמים הללו להכשירם לעשות מהם מקווה ואפילו שיהיה על צד שעת הדחק ה"ז משובח ומצוה עביד למנעם מאיסור תורה.

הנה הצגתי כמה גדולי ישראל טרחו למצוא פתחים להציל את בני ובנות ישראל מאיסור, ולא לעמוד על קו הדין ולנהוג על פי החומרא, כי העת והזמן גרמא.

ואחרי כל הדברים והאמת הנ"ל מכל מה שכתבו גאוני עולם מכל הדורות בהיתר מי המקווה הנעשים על ידי הבאת הצינורות מהברזים, מי הוא זה אשר יבוא אחרי הרבנים אדירי התורה ארזי הלבנון לבטל את דבריהם בהינף יד, בוודאי שלכתחילה יש להדר כל מה שאפשר בכל דבר וענין וכל שכן בעניין טהרת עם ישראל, שנהגו לחזר אחרי כל החומרות כל מה שאפשר, אולם מהיות טוב אל תקרא רע, להחליט באופן מוחלט כאילו אין שום דרך אחרת כלל ועיקר, והרי "אנוס רחמנא פטריה".

רק יש לחזור ולהדגיש כי כל ההיתר הזה, הוא הוראת שעה, בשעת הדחק וצורך גדול בלתי שום אפשרות אחרת.

ובמצב כזה: יכולה לטבול בבריכת שחיה, או באמבטיה גדולה (כגון ג'קוזי) בג' התנאים שכתב הגאון רבי שלום משאש, שיהיה שיעור ארבעים סאה (332 ליטר), שיהיה מחובר לקרקע, ושיהיה נקוב כשפופרת הנוד (כ 33 ס"מ). ובבריכת שחיה, יש לעצור את מנגנון סינון המים שלא יפעל בשעת הטבילה, כפי שכתב הרב הרצוג, ובג'קוזי, ובאמבטיה שיש בה שיעור ישאירו את ברז המים פתוח ומחובר בזמן הטבילה עצמה, שכל התנאים הללו הוזכרו בספרי הפוסקים.

ואל אצילי בני ישראל המה החכמים המחוכמים והיושבים על מדין לדון ולהורות, לשעה ולדורות, אשים דברתי, להשקיף על הדברים אם ישרו בעיניהם, ואז אהיה להם לסניף לאחיעזר ואחיסמך, וצור ישראל יצילנו משגיאות אמן.

לתועלת הלומדים נביא בקצרה תמצות צדדי עניין הטבילה בשעת הדחק כשאין אפשרות טבילה במקווה.

נדגיש שוב כי הדברים נכתבו לשעת דחק ובזמן סכנה ופיקוח נפש.

כתב הרמב"ם בהלכות מקוואות פרק א הלכה א כל הטמאים אין להם טהרה אלא בטבילה במים. ובהלכה ב בכל מקום שנאמר בתורה רחיצה אינו אלא טבילת כל הגוף במקווה. ובפרק ד הלכה ד דין תורה שכל מים מכונסין טובלין בהם שנאמר מקווה מים מכל מקום, והוא שיהיה בהם כדי להעלות לכל הגוף בבת אחת, מים בן שאובין בין שאינן שאובין. שיערו חכמים אמה על אמה ברום שלוש אמות, ושיעור זה מחזיק ארבעים סאה.

כלומר לפי הרמב"ם מן התורה אישה יכולה להיטהר בטבילת כל גופה במים, בכל מים בין שאובין בין שאינם שאובין כלומר בין במי גשמים, או בלשון יותר מובנת בין במים שנעשו על פי כל דקדוקי ההלכה שנזכרו בפוסקים, ובין במים שנשאבו לשם כך. אולם כתב הרמב"ם שם בהלכה ב מדברי סופרים (דהיינו מדרבנן) שהמים השאובין פסולים לטבילה, כלומר זו גזירת חכמים.

דבר שני גם השיעור שניתן לטבילה שהוא ארבעים סאה הוא מדרבנן, כי מן התורה בשביל להיטהר צריך שגוף האדם יכנס לתוך המים, וזה יכול להיות גם בפחות מארבעים סאה, כי זה תלוי בגוף האדם עצמו, אולם חכמים שיערו באופן שזה יספיק לכולם, ולכן במידה וטבל אדם כל גופו במקווה מים שכזה עלתה לו טבילה מן התורה. כדעת הרמב"ם שמים שאובין פסולים למקווה רק מדרבנן סוברים רוב הראשונים, וכך דעת בעל השולחן ערוך. כדעה הזו שמן התורה נטהרים גם בפחות מארבעים סאה, אם הגוף עולה בהם, כתבו הלבוש, הב"ח, התורות אמת ועוד גדולים.

האם בריכה המתמלאת ממי ברזים זה נקרא מים שאובין? כשהעולם התפתח והומצאה הגעת המים עד לבתים דרך צינורות המובילים את המים ממקורותיהם, צפה ועלתה שאלה זו בספרי הפוסקים, בכל דור נדרשו הרבנים לדבר הזה, יש שהחמירו, אולם בפועל בצורה כזו או אחרת הקילו הרבנים מלוי מקוואות כשמקור המים אינו מי גשמים אלא מובאים על ידי מכשירי שאיבה שונים, ואינם בגדר מים שאובים. טעמים רבים נאמרו

להתיר, עם הגבלות וסייגים שרובם אינם אלא מדרבנן כי מן התורה כאמור גם שאובים בכל צורה מותרים למקווה. עדויות מצויות שכך היו מקוואות במרוקו, באיטליה, במצרים, בסוריה באירופה באמריקה בארגנטינה ובעוד מקומות שסמכו על פסקי הרבנים שכתבו שהדבר כשר. בדורנו חדלו לגמרי מלהתיר את מי הברזים ישירות, והמקוואות בנויים בצורה שכמות המים הנדרשת ארבעים סאה באים ממי גשמים, ומתחברים למקווה הטבילה המכיל כמות גדולה ממים רגילים אך המחברים למי הגשמים, וזו נקראת השקה, או זריעה, ואלו פתרונות הלכתיים מקובלים, אמנם הכנת מקוואות כאלה קשורה במאמץ יותר גדול אך הוא נעשה כדי שהמקוואות יהיו כשרים ומהודרים לכל הדעות, אך זו בעצם החמרה.

אין זה אומר כלל כי המקוואות ממי הברזים שנעשו בעבר בכל המקומות לא היו כשרים, יש אפילו שכתבו שמי הברזים עדיפים כי הם מאפשרים טבילה יותר בפשטות ובקלות. ולכן בריכת שחיה או מאגר מים רגילים כגון אמבטיה ג'קוזי וכיוצא גם הם בגדר מקווה מים ובלבד שיהיה בהם ארבעים סאה, וכשרים מן התורה למקווה, ולפי הרבה פוסקים מועילים גם מדרבנן, אם מתקיימים בהם תנאים מסוימים.

עתה נשאלת השאלה: במקומות רבים בעולם כבר הוטל סגר מוחלט שלא לצאת מהבית מפני הסכנה, ואשה שהגיע זמנה לטבול, אינה יכולה לטבול במקווה, והיא שואלת מה לעשות? הברירות או להורות שלא לטבול כלל ועיקר ותמתין עד יעבור זעם, שלעת עתה הוא זמן בלתי ידוע שיכול להמשך חודשים. וזו גזירה על הציבור שאינו יכול לעמוד בה, (א) זו הכשלת רבים באיסור נידה, (ב) זה יגרום מכשלות בהרבה תחומים, (ג) זה יביא רפיון גדול בענייני דת ואמונה, לאמור זו אינה תורת חיים. או שיש להורות הואיל ובהרבה בתים ובמיוחד בחו"ל יש בריכות פרטיות, ובפרט בבניינים החדשים. וכן בהרבה בתים יש אמבטיות גדולות או ג'קוזי וכיוצא שבהם יש את השיעור של ארבעים סאה שהוא 330 ליטר.

יש שיאמרו מי שאינו יכול להמתין ולהתאפק זה הבעיה שלו, לא נוכל להתיר לו אפילו דבר שהוא מדרבנן, כי חמורים דברי סופרים מדברי תורה, וחכמים עשו סייג לדבריהם והעמידו את דבריהם על דין תורה, יצטטו פוסקים למי שלא יכול כמו "הלעיטהו לרשע וימות" ויביאו דוגמאות מהעבר על מסירות

נפשם של נשות ישראל על הטבילה במקווה, ושזו טהרת עם ישראל ואין מקום לפשרות, ויאמרו אף "יהרג ואל יעבור". לעומתם, יש שיצטטו ויאמרו, "כחא דהיתירא עדיף", "אנוס רחמנא פטריה", "מוטב שיאכל רוטב ולא יאכל שומן עצמו", "הקב"ה אינו בא בתרונה עם בריותיו", "וחי בהם אמר רחמנא ולא שימות בהם". אלו כבר גישות והשקפות הלכתיות שונות.

כלל מוסכם הוא שאין לגזור גזירה על הציבור שאינו יכול לעמוד בה, אחרת נכשיל אותו במודע, וכאן הרי יכשל באיסור חמור של כרת. הציבור הרחב אינו יכול לסבול החמרות, וזו שעת דחק שאולי לא הייתה כמותה מעולם. חכמי ישראל שנשאו אחריות על הציבור, הלכו בדרך הקולא למצוא פתרונות, על מנת להציל את הציבור מאיסורי תורה, והעדיפו לעבור על דבר שהוא מדרבנן, מלעבור על איסור תורה, כך הייתה גישתם של החכמים הספרדים בדרך כלל.

ומאחר שלדעת רבים מי הברזים אינם בגדר שאובים. לכן א מי שיש לה בריכה פרטית או אמבטיה גדולה כגון ג'קוזי שבוודאי יש בהם ארבעים סאה (330 ליטר מים) תוכל לטבול בה. ב ומי שאין לה כי אם אמבטיה רגילה וכל גופה יכול להיכנס בתוכה בבת אחת לטבול בה. יש להדגיש שצריך שתעמיד מי שתוודא שאכן כל גופה בא במים. [דין זה הוא רק במצב קיצון ביותר, והוראת שעה הגובלת בפיקוח נפש]

הדברים הם קיצור ותמצות דברים העולים מתוך הפסק הרחב הנקרא קונטרס ובחרת בחיים, הבנת הדברים לעיל לא תצליח בלי עיון בפסק הרחב למקורותיו. הדברים נכתבו כהזמנה לתלמידי חכמים לעיין בהם על מנת לחוות דעתם ולהסכים להם. מודגש כי הדברים נאמרו רק לשעת חרום ופיקוח נפש כשאין כל ברירה אחרת, והברירה או להתאפק עד יעברו הימים הללו, או לא לטבול כלל ולעבור על איסורי תורה, נדגיש: הפסק לא נועד **לציבור חרדי** הנשמע לרבניו המחמירין ואוסרין, הוא אף לא נועד למי שיש לו **רב קבוע**, הוא נועד לציבור רחב המחפש פתרון ומענה על מנת שלא להיכשל באיסורי תורה.

להלכה בזמנים כתקנם יש לטבול רק במקווה כשר לכל הדעות, אבל אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ולא עומד בזה, העצה היעוצה היא לטבול באופנים שהבאתי על מנת לכה"פ למעט את האיסור. אין כאן הוראת היתר אלא עצה למעט בעבירה ובאיסורים.

נספח א': בקונטרס **ובחרת בחיים** הזכרנו בתוך דברינו צדדים שונים להראות את אפשרות ההיתר בעניין הטבילה בשעה הקשה שאין יכולים לצאת מהבית, ולרווחת דמילתא בין היתר הזכרנו דרך הילוכנו כמה מושגי יסוד בהלכה, ולחבר את האוהל להיות אחד ולתועלת לי ולזולתי אזכיר כעת מעט מהכללים שהזכרנו עם רמזי מקורותיהם, ישמע חכם ויוסיף לקח.

לא ניתנה תורה למלאכי השרת - כלל ידוע שבעניינים שונים הכריעו רבותינו ההלכה, משום לא ניתנה תורה למלאכי השרת, כלומר התורה ניתנה לבני אדם ולא למלאכים, ולכן יש הכרח להתחשב בטבע האנושי ולא לדרוש מן האדם דבר שאינו אפשרי לאדם המצוי מכוח טבעו האנושי. כך הוא בתלמוד במסכת מעילה (דף י"ד ע"א) וכן בקידושין (דף נ"ד ע"א) ומסיק הלכה מכאן. ואם האדם אינו מלאך בזהירותו מכל שכן שהוא רק בן אדם במבנה הגוף שלו, עיין בברכות (דף כ"ה ע"ב) משום שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, ופרש"י. ובקידושין (דף כ"א ע"ב) התלמוד מסביר את התורה בפרשת דין אשת יפת תואר שהתורה התיירה דבר בלתי הגיוני, משום שהתורה לא דיברה אלא כנגד יצר הרע, כי לאור מצב האדם ותכונותיו בזמן המלחמה, (בפרט בימי קדם) אין מציאותי היה לצפות שיצייתו לצווים מחמירים או אפילו רגילים, והתכונה הפראית תישאר כפי שהיא, לכן התורה "התיירה" את מה שאי אפשר לאסור, אך התנתה את ההיתר בתנאים מסוימים, ועל פי זה יישב הרשב"א סוגיא בחולין (דף י"א ע"ב), וקבעו חז"ל באופן גורף **"אנוס רחמנא פטריה"** נדרים (דף כ"ז ע"ב, ועוד).

אין גוזרים גזירה על הציבור שאינו יכול לעמוד בה - במסכת בבא בתרא (דף ס' ע"ב) אמר ר' ישמעאל בן אלישע מיום שחרב בית המקדש דין הוא שנגזור שלא לאכול בשר ולא לשתות יין (מטעמי אבלות) אלא שאין גוזרין גזירה על הציבור אא"כ רוב הציבור יכולין לעמוד בה, ומקור הכלל הוא מעבודה זרה (דף ל"ו ע"א) בדברי רשב"ג ור"א ברבי צדוק ע"ש. וע"ע בבא קמא (דף ע"ט ע"א), והכוונה בזה הוא שעניינים שאילו נאסרו, הציבור לא היה יכול לעמוד בהם פשוטו כמשמעו, לכן לא נאסרו.

היכא דאפשר אפשר - כלל גדול לימדנו חז"ל "היכא דאפשר אפשר והיכא דלא אפשר לא אפשר" כלומר יש המציאות מבטלת את האפשרות לקיים הלכות מסוימות על אף שהם מפורשות בתורה, עיין משנה סוטה (פ"ט מ"ט)

משרבו המנאפים פסקו המים המרים, וכיו"ב יבמות (דף ל"א ע"א) כשתקנת שטר בקידושין הייתה בלתי אפשרית משום שלא היה בידי מי להפקיד את השטר. וע"ע בכורות (דף נ"ג ע"א) בדין מעשר בהמה שבזממנו אינו נוהג משום תקלה. ואין פירושו "לא אפשר" היינו חוסר אפשרות מוחלטת, אלא הפירוש לא אפשר ר"ל היכא שעל ידי מיצוי הדין ייגרמו בעיות חמורות וקשיים רציניים לבני אדם, ויש ראיות לזה מכמה סוגיות תלמודיות, עיין פסחים (דף נ"ט ע"א). ובמסכת ראש השנה (דף ל"ה ע"א) בדין ששליח ציבור מוציא את הרבים ידי חובתם הגמ' אומרת "לא פטר רב דימי אלא עם שבשדות מאי טעמא משום דאניסי במלאכה אבל בעיר לא" ר"ל עם שבשדות מחמת שהם טרודים בעבודה אינם יכולים לסדר תפילתם ולבוא לבית הכנסת יוצאים בתפילתו של השליח ציבור ואפילו הם אינם בבית הכנסת. מציאות החיים היא גורם מכריע בהחלטות ופסקי רבותינו, הרי הלל כשראה שהעולם העולם נזהרים מלהלוות זה לזה ערב שביעית ועוברים על מה שכתוב בתורה, התקין הלל פרוזבול, ראה גיטין (דף ל"ו ע"א) ר"ל עוברים על מצוה מפורשת בתורה, לכן תיקן.

על לעשות להשם הפרו תורתך - במסכת תמורה (דף י"ד ע"ב) דרשו עת לעשות לה' הפרו תורתך, אמרי מוטב תיעקר תורה ואל תשתכח תורה מישראל, כיון דלא אפשר עת לעשות לה' ועיין גיטין (דף ס' ע"א). וכתב רש"י ד"ה מסיפיה וכו' ואם בא עת לעשות תקנה בדרך לשם שמים הפרו דברי תורה לשעה הצריכה".

הוראת שעה - מצינו מעשים שונים שהוזכרו בתנ"ך והם נוגדים דינים מהתורה, ונעשו על ידי העם כולו, ויש בהם משום עקירת מצוות מן התורה, והתלמוד מפרשם כהוראת שעה. עיין תמורה (דף כ"ח ע"ב), ודוגמאות דומות ראה עבודה זרה (דף כ"ד ע"ב) ותמורה (דף ט"ו ע"ב), ויומא (דף ס"ט ע"ב).

שעת הדחק כדיעבד דמי - כלל גדול הוא בהוראה כידוע בפסיקת ההלכה עיין שו"ת תרומת הדשן בפסקים (סי' נ"ב) ועיין ברמ"א אהע"ז (סי' קס"ט סי"ב) ובט"ז יו"ד (סי' צ"א סק"ב). ועיין בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' ק"י שכתב דשעת הדחק עוד עדיף מדיעבד ומ"ש הפוסקים שעת הדחק כדיעבד לאו למימרא דהוה גרוע מדיעבד, ומתירים למי שהוא במצב של שעת הדחק לעשות המצווה באופן של דיעבד עי' שד"ח כרך כ' דף י"ז ע"א אות כ"א כמה מראי

מקומות על זה.

דרכיה דרכי נועם - כלל זה בא להסביר לעיתים אופייה של מצווה מסוימת במקומות שהפסוק עצמו אינו מגלה אותה, עיין סוכה (דף ל"ב ע"ב) בפירוש מצוות "כפות תמרים" הנקחים בחג הסוכות, כי חז"ל סיכמו בגיטין (דף נ"ט ע"ב) כל התורה כולה נמי מפני דרכי שלום היא. ועיין יבמות (דף פ"ז ע"ב) לעניין זיקת ייבום. כלומר כלל זה שימש את חז"ל בקביעת דינים והתנהגות בעניינים ומצבים שלא נכתבו במפורש. ועיין משנה בגיטין (פ"ה מ"ח) רשימה ארוכה שחכמים תקנו משום דרכי שלום.

אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו - אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, עבודה זרה (דף ג') ואין התורה דורשת מהאדם יותר מכפי כוחו ויכולתו, לא ניתנה תורה למלאכי השרת אלא לבני אדם בעלי בשר ודם ואדרבה התורה היא תורת חיים כמ"ש כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו היא מרפא משלי (ד' כ"ב).

נספח ב': הנה הארכנו בקונטרס בדעת הרמב"ם דשאובין מ' סאה הוא מדרבנן, ואם יש ארבעים סאה בבריכה או באמבטיה גדולה, יש להורות שתוכל לטבול בהם בדלית ברירה, אולם זאת לדעת שרוב ככל האמבטיות המצויות ואף הגדולות אינם מכילות כי אם בין 220 ל-260 ליטר, כפי שבדקתי בהוראות היצרנים השונות, ויותר מכך בדרך כלל זה או ג'קוזי, או ביצור מיוחד, אולם רוב ככול מה שמצוי בבתים, אין בהם ארבעים סאה, והנה הרי כל מילותינו אינם אמורות בשעה שהזמנים כתקנם אלא **בדלא אפשר לגמרי**, ושהברירה היא שלא תטבול כלל ועיקר, ותיכשל ותכשיל בעלה באיסור כרת דאורייתא, ובזה אציע מה שיש להוסיף על דברי הקונטרס.

והוא דהרמב"ם כתב בהלכות מקוואות בפרק ד הלכה ד דין תורה שכל מים מכוונסין טובלין בהם שנאמר מקוה מים מכל מקום, והוא שיהיה בהם כדי להעלות לכל הגוף בבת אחת, מים בן שאובין בין שאינן שאובין. שיערו חכמים אמה על אמה ברום שלוש אמות, ושיעור זה מחזיק ארבעים סאה ע"כ. ופשט לשונו שהשיעור הזה הוא כדי שיעלה כל הגוף בבת אחת, ולכאורה בגוף שנכנס כולו תוך המים, דין תורה שמועיל.

בעירובין (דף ד ע"ב) בשרו, מים שכל גופו עולה בהן וכמה הן אמה על אמה

ברום ג' אמות, ופירש"י בד"ה כל בשרו משמע כל בשרו כאחד, ובשו"ת הרשב"ץ (ח"א סי' י"ז) פירוש דשמעין שיהא טובל כולו בבת אחת ולא אבר אחר אבר וכדדרשין בספרי וכו' שהתורה לא הקפידה אלא על שיעור המים, שיהו מ' סאה ושיהיה כל הגוף נטבל בהם בבת אחת דרך גדילתו. וע"ע בפירוש הרא"ש בגליון מסכת מקוואות (פ"א מ"ז) וז"ל והאי דקתני ומקוה במ' סאה היינו מדרבנן דמדאורייתא סגי ברביעית וכו' ע"ש.

ובספרא אמור (פ"ד ה"ז) ובא השמש וטהר מה ביאת שמשו כאחד אף ביאתו במים כולו כאחד, והובא בב"י (ר"ס קצ"ח). ושם כתב דעכ"פ בוודאי דבעינן שיתכסה כל גופו באחת לכו"ע.

וכתב הט"ז (סי' ר"א סק"ו) ושיעור זה של מ' סאה הוא שיעור שיתכסה בו אפילו גוף היותר גדול, ועיין ביאור הגר"א, ומשמע לכאורה דלא לעיכובא.

הרי דמאי דנקטינן לישנא דמ' סאה בכל מקום לענין טבילה שזהו מסתמא שיעור שכל גופו עולה בהם, ומדאורייתא שיהא לפחות שיעור כזה במים. ואפילו פחות קורטוב פסול שכל שיעורי תורה כך הם, במ"ס טובל, במ"ס חסר קרטוב אינו טובל, ג על ג טמא מדרס פחות מג על ג אפילו נימא אחד אינו מטמא מידרס וכו', וכמ"ש הרשב"ץ שם, וראויים דברים אלו להצטרף למ"ש בקונטרס, ובוודאי שכל האמור הוא רק כשאין ברירה, אבל אם אפשר לכל הפחות בג'קוזי שיש בו השיעור הנ"ל, לא תעשה כזאת.

דברים שקיבלתי מידידי הרה"ג הרב מיכאל אברהם בהתייחס לדברי הפסק והריני מביאם להלן, לרוב חשיבותם, את ההצעות שלו קיבלתי, ומיני ומיניה יתקלס עילאה. הדברים קטע מתוך טור שכתב הרב אברהם באתר שלו, הטור עסק בהיתר לערוך ליל הסדר דרך תוכנת זום, ובהיתר הטבילה בקונטרס "ובחרת בחיים" ששלחתי אליו.

היתר הטבילה

ההיתר של הרב אמסלם

היתר הטבילה שתיארתי למעלה פורסם על ידי הרב אמסלם בתשובה קצרה לשאלה בפייסבוק. ההיתר עוסק במצב שבו אין אפשרות לטבול כדין (במקומות מסוימים בחו"ל, ואולי בעתיד, אם יוטל סגר כללי, גם בארץ), ולכן תגובת הרבנות הראשית אינה רלוונטית. הם טוענים שיש כיום אפשרות לטבול ולכן אין מקום להיתר. אבל במצב כזה גם הרב אמסלם לא התיר. השאלה שמעניינת אותי כאן היא השאלה העקרונית מה הדין במצב של סגר וחוסר אפשרות לטבול.

לפני כמה ימים שלח לי הרב אמסלם פסק מפורט (שטרם פורסם), שבו הוא מסביר באורך את נימוקיו ומתנה את ההיתר בהסכמת פוסקים נוספים. בענוותו (ובהערכת יתר לגביי) הוא שאל אם אני מוכן להסכים עמו. יסוד דבריו הוא שפסול של מקווה מים שאובים, גם אם כל המים שבו שאובים, לרוב הפוסקים (ובהם הרמב"ם והשו"ע) הוא רק מדרבנן. גם שיעור 40 סאה הוא מדרבנן, ומדאורייתא די שייכנס כל הגוף בפעם אחת למקווה (שיעור 40 סאה הוא מה ששיערו חכמים שייכנס לתוכו מלוא גוף של אדם סביר בפעם אחת). יש להוסיף ששיעור 40 סאה לדעת המקילים הוא כ-330 ליטר מה שיכול להימצא באמבטיה גדולה או ג'אקוזי. בנוסף, טענתו שפוסקים רבים התייחסו למים שבאים מהברז כמים שאינם שאובים, וגם הפוסלים הוא בעיקר מחמת פסולי דרבנן. בימינו כבר לא מתירים זאת, שכן אפשר להשתמש בהשקה וזריעה להיתר את המים. אבל הפסול של מי ברזים, לטענתו, הוא חומרא שנוצרה בגלל שבמצב שלנו אפשרי וקל להשתמש במכניזמים האלו. הוא מביא שם שבעבר עשו מקוואות ממי ברז במקומות רבים בעולם (בלי

השקה וזריעה) גם לא בשעת הדחק.

להשלמת התמונה רק אוסיף שלמסקנתו יש כמה תנאים להיתר הזה. אני מביא אותם בלי לדון לגביהם, רק כדי שהקורא לא ייכשל. הרב אמסלם כותב שלא מדובר על סתם טבילה באמבטיה או בבריכה, אלא להקפיד עם השגחה שכל גופה של הטובלת בא במים. בנוסף, צריך שיהיה שיעור מינימלי של 40 סאה בשיעור המיקל (332 ליטר), שהאמבטיה או הבריכה יהיו מחוברים לקרקע ושנקוב בהם כשפופרת הנאד (3 ס"מ). בבריכה יש לעצור את מנגנון סינון המים בשעת הטבילה, ובאמבטיה וג'אקוזי יש להשאיר את ברז המים פתוח בשעת הטבילה. כל התנאים הללו מעוגנים בהלכות מקוואות שלא אכנס אליהן כאן.

ברקע ההיתר הוא מביא את הגישה העקרונית של חכמים בכל הדורות שראו במניעת טבילה לציבור (להבדיל מזוג מסוים שיכול להתאפק ולהימנע) צרה גדולה ומצב שיש להימנע ממנו בכל מחיר. אם נאסור טבילה כזאת, לטענתו, תהיה כאן מכשלה גדולה עבור כל אלו שלא יצליחו להימנע, ונמצאו נכשלים באיסור נידה החמור. עוד הוא דן בחובה על פוסק למצוא דרך למנוע איסור תורה גם אם הוא נאלץ לשם כך להתיר איסורי דרבנן ("מוטב יאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות..." , קידושין כב ע"א ועוד).

הביקורות על ההיתר

צריך להבין שמדובר כאן בסוג שונה של היתר מזה של הזום (לפחות להנחת). הרב אמסלם עצמו אומר שיש כאן איסור הלכתי (אמנם קל, תרי דרבנן שאחד מהם הוא ספק דאורייתא – לגבי השאובים, אלא שלדעתו יש מקום להקל בשעת הדחק כמו זו שלנו. אם כן, בנדון של הטבילה לא מדובר על חומרא בעלמא אלא על איסור ממש. אלא שבעת מצוק כמו סגר מלא שבו אי אפשר לטבול, יש מקום להתיר את האיסור.

הביקורות המועטות על ההיתר הזה ראו רק את התשובה הקצרה בפייסבוק. כאמור, הפסק המלא שקיבלתי ממנו טרם פורסם. לאור מה שתיארתי כאן, מאליי יובן שהביקורות הללו שונות בדגשים שלהן מהביקורות על היתר הזום. כאן הדיון הוא יותר במישור ההלכתי (האם זה מותר או אסור), ופחות

במישור של החששות העתידיים (שמה יבואו להיתרים גורפים או לאיסורים חמורים יותר), אם כי גם זה קיים. בנוסף לכך, המבקרים גם מדברים על כך שניתן להתאפק, וכשיש בעיה חמורה שנוגעת לאיסורי נידה מגיעים לעתים לייהרג ואל יעבור. מזכירים כמובן גם את מסירות נפשם של ישראל ובנות ישראל שכשיש איסור הן לא מקילות לטבול במקווה שאינו כשר לגמרי וכדומה. עיקר הטענה היא שגם במצב בו אי אפשר לטבול עלינו לדרוש מבני הזוג להתאפק ולא לוותר על ההלכה.

אבל לדעתי בביקורת האחרונה יש אי הבנה יסודית של הפסק. הרב אמסלם מבחין היטב בדבריו בין הוראה לזוג ספציפי לבין הוראה כללית לציבור. הנחתו היא (וזה מעוגן בתקדימים רבים, מהתלמוד והלאה) שביחס לציבור הגישה שמורה להתאפק אינה נכונה. יסוד הדברים הוא, שבמסגרת ציבור שלם לעולם יהיו גם לא מעט כאלה שלא יצליחו להתאפק ויכשלו באיסורי נידה החמורים. פסק ציבורי, להבדיל מהוראה אינדיבידואלית, צריך להתחשב גם בהם. הדבר אינו דומה לזוג ספציפי, שלגביו אפשר לבוא בדרישה שיתאפקו, ואף יש סיכוי לא מבוטל שזה באמת מה שיקרה.

כבר הזכרתי שהרב אמסלם עצמו כותב בפירוש שההיתר שלו עוסק רק בסיטואציה שיכולה להתעורר כאן בעתיד אם וכאשר יוטל סגר מלא, ושקיימת כבר עכשיו במקומות רבים בחו"ל. לא אמנע מלהעיר שאין לי ספק כי במצב כזה, אם וכאשר יתעורר, רבים מהמבקרים יצטרפו לגמרי להיתר הזה. הביקורת העכשווית הנחרצת כל כך, נובעת מהתחושה שאסור לפרסם את הדברים, בוודאי טרם זמנם. הקדמת העיסוק בסוגיא לפני שהתעוררה בעייה עלולה להוביל להקלה במצבים שבהם אין הצדקה להקל. להערכת עיקר הכעס הוא על כך שהרב אמסלם מגלה לציבור דברים שלא כדאי שיוודעו לו. זוהי גישת האזטריות ההלכתית של "הלכה ואין מורין כן".

כבר כתבתי כאן לא פעם שאני מתנגד לגישה האזטרית, הן באופן כללי ובוודאי בתקופתנו. **צריך לומר לציבור את האמת**, ובו בזמן לנסות למנוע תוצאות עתידיות אפשריות. שקרים קדושים הם טקטיקה גרועה ולדעתי גם דבר פסול מהותית וערכית. בפרט בתקופתנו שבה המידע מצוי לכל, גם מי שדוגל בגישה האזטרית לא באמת יוכל להמשיך בכך לאורך זמן. לכן עדיף לומר את האמת, וכך להכין את הציבור מראש למצבים שיתעוררו (ולא להגיב

מאוחר כשרבים כבר נכשלו באיסורי נידה החמורים). **כך ניתן לנסות למנוע את הבעיות הצפויות ולא לטמון את הראש כבנות יענה.** חוץ מזה, גם אם לא יגיע המצב הזה, יש מקום לבירור הלכתי פתוח גם לגבי מצבים היפותטיים לגמרי.

בין היתר לבין הצעה למעט איסורים

אזכיר כאן שוב את מה שכתבתי בסוף הפרק הקודם. במקרה הזה מדובר באיסורי דרבנן (או ספק דאורייתא) שהרב אמסלם מתיר אותם בשעת דחק ציבורית. עניין המים השאובים הוא איסור לכל הדעות (אלא אם רואים את מי הברז באופן שהוא מתאר. איני בטוח שזה באמת חלק).

כשקיבלתי את הפסק המפורט שלו, כתבתי לרב אמסלם שלמיטב שיפוטי הוא צודק בדיון ההלכתי. הוא מביא אסמכתאות, תקדימים וטיעונים משכנעים למדיי לשיטתו (המבקרים שראיתי לא התייחסו אליהם כלל). אבל כתבתי לו שלדעתי כדאי יותר להציג את הדברים אחרת (שימו לב שזהו שינוי של ממש ולא רק הצגה שונה). הצעתי לו שבמקום לומר שהוא מתיר טבילה כזאת בשעת הדחק, עליו לומר שהוא מציע דרך למעט עבירות. כלומר, בעצם הדבר אסור ואין לעשות כן. אנחנו דורשים מכולם להתאפק ולא לעבור איסור. אבל אם יש זוג שרואה שהוא לא מחזיק מעמד ועומד לעבור על איסור נידה החמור בגלל שאי אפשר לטבול, עדיף לו שיטבול באופן המתואר כאן למעלה, באמבטיה שבביתו או בבריכה שנגישה אליו, וכך האיסור שהם יעברו יהיה קל יותר. באופן כזה, הדברים לא מוצגים כהיתר אלא כהצעה למי שעומד להיכשל באיסור. זה עולם אחר לגמרי, ואני חושב שהוא מוציא את העוקץ מהביקורת ההלכתית ומחזיר אותנו לדיון על מדיניות הלכתית, כלומר לשאלה האם ראוי לפרסם ברבים עצה כזאת או לא.

חשוב להבין שאם היה בימינו בי"ד הגדול (סנהדרין) הם באמת יכלו לתקן תקנה שמתירה טבילה כזאת מן הדין ולא הייתה שום בעיה. יתר על כן, לדעתי באמת כך ראוי היה לעשות. אבל בימינו שאין בי"ד מוסמך, אין אף אחד שיכול להתיר איסור. אמנם אפשר לעגן את ההיתר הזה בהיתרים שמצויים בתלמוד במצבים דומים, אבל דרך חלקה יותר היא להציע זאת כעצה למעט איסורים ולא כהיתר.

♦ ובחרת בחיים

דבריו והסכמתו של הרב הגאון הרב שאול דוד בוצ'קו שליט"א ראש ישיבת היכל אליהו כוכב יעקב

כוכב יעקב, ז' ניסן תש"ף

לכבוד מורנו ורבנו הרב חיים אמסלם שליט"א

אחשכת"ר

קראתי בעיון רב את קונטרסו "ובחרת בחיים" והנני נפעם מבקיאותו הרבה וחידודו העמוק. הביא פוסקים מקרוב ומרחוק. ביסס את פסקו מדברי ראשונים ואחרונים, פוסקי הדורות שמימיהם אנו שותים. ביסס את פסקו מדברי ממקורות רבים, והתמודד אם מה שנראה כדעות החולקות והשיב על הכל בטוב טעם ודעת. עבודת אומן ראיתי כאן וה' עמו.

ואף שאיני כדאי, הנני מסכים לכל דבריו. אחרי שהוכיח על פי ספרים וסופרים שאין כאן אלא איסור דרבנן, ההיתר ברור ובשעת דוחק כזה מוקמין על דין תורה.

וראה נא בדיני חציצה שגזרו חכמים במיעוטו ומקפיד וברובו ואינו וכתב רש"י (יבמות עח, א ד"ה משום) שהיות והאיסור דרבנן כשאין דרך אחרת ואיסור דרבנן כשאין דרך אחרת אוקמין אדאורייתא והביא דבריו להלכה הנודע ביהודה (מהדורא תניינא יורה דעה סימן קלה), והרב עובדיה יוסף (טהרת הבית חלק ג עמוד יד-טו) הביא עוד מחברים שפסקו כמותו ועיין גם בחלקת מחוקק ובבית שמואל (אבן העזר סימן כג) שהתירו להוציא זרע לבטלה כדי להימנע מאיסור נידה החמור. יש בזה הבנה שיש מציאות שאין אדם יכול לעמוד בפני היצר ולק על איסור חמור, וכל שכן כאן שהאשה טובלת כדין תורה ויש מקום לומר שאין כאן איסור כי בכגון דא לא גזרו חכמים ויש כאן מצוה לשמור על זוגיות באהבה ולקיים מצות עונה ולהציל את עצמו מהרהורים וחלילה גם מאיסור חמור שיש בו כרת. וראה גם בטהרת הבית (ח"א עמוד לב) של הרב עובדיה יוסף שהתיר לזוג חוזרים בתשובה לטבול אחרי שבעה ימים כדין תורה כדי שלא יכשלו באיסור כרת.

וכן הוא הכלל שבמקום צער לא גזרו רבנן, ואין כאן איסור כי בכגון דא לא גזרו חכמים.

ואל תקשה מהגמרא במסכת פסחים צב, א שאמר רבא "ערל והזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת" כי בהמשך כתוב "און ומצורע ובית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת". ועיין מאירי שהסביר ההבדל בין אלה לאלה: "יש שואלין מה נשתנו אלו מאלו ומתירין שהראשונים יש בהם חשש איסור תורה ערל שמא יטמא ויאכל קדשים בטומאת הגוף הזאה ואיזמל שמא יעביר ארבע אמות אבל האחרונים אין בהם חשש איסור תורה". ובנוסף שם היה מדובר במצוה מול מצוה וכאן מדובר להימנע מאיסור חמור ומצער גדול.

ועל כן אני מחזק ידי הרב בפסקו האמין. אלא שצריך להדגיש שאין בזה היתר למי שיש לו בביתו רק אמבטיה ביתית שאי אפשר להכניס כל גופו בבת אחת. ובזה אין לנו דרך להקל כלל.

ואני הדל מברך אותו שהקב"ה יתן לו כח לומר דבר תורה דבר אמת ומקיים בעצמו "לא תגורו מפני איש". ועזר ומסייע לרבים מבני ישראל ומונע מהם חטא ומחזק את ידיהם בהבנה שתורתנו תורת חיים.

בידידות ובהוקרה

שאול דוד בוצ'קו

ישיבת הסדר • הסדר שילובים • ישיבה גבוהה • המכון הגבוה לרבנות קהילתית - יד שאול
לכו בנינו שמענו לי - שילוב תורה והשכלה גבוהה • בית מדרש למורים - סוכן הוראה • תכנית "לקראת שבת" בכוכב יעקב
כוכב יעקב רח' תורה מציון 1 • ד"ר מנחם בנימין 9062200 • טל' 02-9972023 • 050-8762703 • פקס' 02-9972115
hesder@gmail.com • www.toraisrael.com • ראש הישיבה הרב שאול דוד בוצ'קו, 050-8762701
בנק פאג"י, סניף 182, מס' חשבון 731609, עמדות מס' 405-2-58 (המסד מוכר לפטור מס הכנסה)

לטבול אחרי שבעה ימים כדי שאלו יכשלו באיסור כרת.

וכן הוא הכלל שבמקום צער לא גזרו רבנן, ואין כאן איסור כי בכגון דא לא גזרו חכמים.

ואל תקשה מהגמרא במסכת פסחים צב, א שאמר רבא "ערל והזאה ואיזמל העמידו דבריהם במקום כרת" כי בהמשך כתוב "אונן ומצורע ובית הפרס לא העמידו דבריהם במקום כרת". ועיין מאירי שהסביר ההבדל בין אלה לאלה: "יש שואלין מה נשתנו אלו מאלו ומתרצים שהראשונים יש בהם חשש איסור תורה ערל שמא יטמא ויאכל קדשים בטומאת הגוף הזאה ואיזמל שמא יעביר ארבע אמות אבל האחרונים אין בהם חשש איסור תורה". ובנוסף שם היה מדובר במצוה מול מצוה וכאן מדובר להימנע מאיסור חמור ומצער גדול.

ועל כן אני מחזק ידי הרב בפסקו האמיץ. אלא שצריך להדגיש שאין בזה היתר למי שיש לו בביתו רק אמבטיה ביתית שאי אפשר להכניס כל גופו בבת אחת. ובזה אין לנו דרך להקל כלל.

ואני הדל מברך אותו שהקב"ה יתן לו כח לומר דבר תורה דבר אמת ומקיים בעצמו "לא תגורו מפני איש". ועוזר ומסייע לרבים מבני ישראל ומונע מהם חטא ומחזק את ידיהם בהבנה שתורתנו תורת חיים.

בידידות ובהוקרה

שאול דוד בוצ'קו